

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2018

Lucie Březovjáčková

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Vývoj bulharského státu v 9. století

Lucie Březovjáčková

Bakalářská práce
2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Březovjáčková**
Osobní číslo: **H14000**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
**Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Bulhar-
ština**
Název tématu: **Vývoj bulharského státu v 9. století**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student/ka popíše vývoj bulharského státního útvaru od jeho centralizace na počátku 9. století až do přijetí křtu v 60. letech téhož století. Všimne si základních zlomových bodů v dějinách chanátu, periodizuje celou epochu, uvede základní prameny a zhodnotí odbornou literaturu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

BERRIGAN, J. - WHITE, D. S., The Patriarch and the Prince : the letter of Patriarch Photios of Constantinople to Khan Boris of Bulgaria, Brookline 1982. RAŠEV, R., Bgarskata ezičeska kultura VII-IX vek, Sofija 2008. VASILEVSKI, T., Bgarija i Vizantija IX-XV vek : izsledvanija, Sofija 1997. ZLATARSKI, V., Istorija na bgarskata država prez srednite vekove. Tom 1, Prvo bgarsko carstvo. Čast 1, Epora na chuno-bgarskoto nadmoštie, Sofija 2002.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Téra, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2016**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2015

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své bakalářské práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne:

Lucie Březovjáčková

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Michalovi Térovi, Ph.D. za jeho pomoc při jejím vypracování, rychlou komunikaci a poskytnutí cenných rad. Především ale za jeho podporu a přátelský přístup během celého studia. Také bych chtěla poděkovat Mgr. Sevdelině Velevě, Ph.D. za vstřícnost a pomoc s překlady. Zvláštní poděkování patří mé rodině, která je pro mě velkou oporou.

ANOTACE

Předkládaná práce se věnuje problematice bulharského státu od jeho počátku až do roku 1018, kdy padá po byzantskou nadvládu. Práce se zaměřuje na politický a kulturní vývoj státu v 9. století. Zvláštní pozornost je věnována knížeti Borisovi I., který během své vlády přijal křesťanství od východní církve a zásadně tím změnil rozvoj budoucího bulharského státu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Bulharský stát, 9. století, vojenská tažení, křesťanská víra, kulturní vývoj

TITTLE

Bulgarian state in the 9th century

ANNOTATION

The present thesis discusses the development of Bulgarian state from its beginning until the domination of Byzantine Empire in 1018. The thesis focuses mainly on its political and cultural development in the 9th century, specifically on the ruler Boris I who was marked with significant events, including Christianisation of the state, that shaped Bulgarian history.

KEY WORDS

Bulgarian state, 9th century, military campaigns, Christianity, cultural development

OBSAH

ÚVOD	10
1. Historický vývoj na Balkánském poloostrově do 9. století	12
1.1 Počátky osídlení území dnešního Bulharska	12
1.2 Řecká kolonizace a vznik odryského státu	13
1.3 Římská nadvláda.....	14
1.4 Příchod Slovanů.....	16
1.5 Příchod Prbulharů a vznik společného státu Slovanů a Prbulharů.....	17
1.6 Počátky bulharského státu	20
2. Bulharský stát v 9. století.....	23
2.1 Chán Krum	23
2.1.1 Válka s Avary	23
2.1.2 Války s Byzantskou říší	23
2.1.3 Vnitřní politika.....	27
2.2 Chán Omurtag.....	29
2.2.1 Omurtagovy vztahy s Byzancí	29
2.2.2 Konflikt s Franckou říší	30
2.2.3 Vnitřní politika.....	31
2.3 Chán Malamir	33
2.3.1 Zahraniční politika	33
2.3.2 Vnitřní politika.....	33
2.4 Nástupnictví po Malamirovi.....	34
2.5 Chán Presijan.....	35
2.6 Kníže Boris	36
2.6.1 Zahraniční politika	37
2.6.2 Přijetí křesťanství.....	38
2.6.3 Slovanská misie v Bulharsku	48
2.7 Kníže Vladimír	51
2.8 Car Symeon	52
2.8.1 Boje s Byzantskou říší	53
2.8.2 Vnitřní rozvoj státu	55
3. Ukončení samostatnosti bulharského státu.....	57
ZÁVĚR	63

SUMMARY	65
РЕЗЮМЕ	66
SEZNAM PŘÍLOH	67
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	70
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	80

ÚVOD

Tato bakalářská práce popisuje vývoj bulharského státu. Zabývá se prvotním osídlením území dnešního Bulharska až do roku 1018, kdy je vývoj samostatného bulharského státu ukončen a carství padá pod byzantskou nadvládu. Práce je především zaměřená na vývoj v 9. století, ve kterém Bulhaři nejen úspěšně rozšiřovali svá území, ale současně posílili i vnitřní stabilitu státu. Jako první to byl chán Krum, který ještě na pohanských základech vytvořil první pevné zákony a soustředil se na centralizaci vlády. O půl století později Boris I. přijal křesťanství a tím pozvedl kulturní úroveň státu na úroveň Byzance.

Ve své práci bych chtěla ukázat na významné změny ve vývoji bulharského státu a na vnější a vnitřní vlivy, které byly jejich příčinou. Poukázat na obtížnosti spojené s přechodem od pohanské na křesťanskou víru, mimo jiné i na nutnost vytvoření nového, obyvatelům srozumitelného jazyka a potřeby nové vzdělanosti.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola popisuje vývoj na Balkánském poloostrově. Prvními obyvateli toho území se stali Ilyrové, kteří se usadili na západě a Thrákové, kteří obsadili východní území. Jeden z thráckých kmenů Odrysů založil na konci 6. století př. n.l. první thrácký stát. Tento státní útvar existoval do poloviny 4. století př.n.l, kdy byl připojen k Makedonii. Balkánu si poté začala všímat také Římská říše. Ta nejprve vytvářela na dobytých územích provincie, kterým nechávala polosamostatnost a až v roce 46 n.l. došlo k úplnému podmanění Thráků. V roce 395 došlo k rozdělení Římské říše na Východořímskou (Byzantská říše) a Západořímskou. V 6. století začali na Byzanci ovládaný Balkánský poloostrov pronikat Slované. O jejich činech máme informace z děl byzantských kronikářů Jordanese a Prokopia, kteří zaznamenali především boje Slovanů s Huny, Góty Avary a Byzantskou říší. Bulharské kmeny na Balkán přišly v době stěhování národů. Kolem roku 631 turkotatarští Bulhaři založili stát zvaný Velké Bulharsko. V polovině 7. století ale došlo díky chazarským nájezdům k rozpadu tohoto státu na několik kmenů. Ta část, která byla vedena Asparuchem, překročila v roce 680 Dunaj a usadila se na území dnešní Varny. Vzhledem k tomu, že v této době byla hlavním nepřítelem pro Bulhary i pro Slovany Byzantská říše, docházelo tak k jejich spojenectví. To vyústilo roku 681 do vzniku prvního bulharského státu, který je nejstarším předchůdcem dnešního Bulharska.

Druhá kapitola popisuje vlády jednotlivých panovníků bulharského státu v 9. století. Prvním panovníkem byl chán Krum (803 – 814), který je považován za jednoho

z nejvýznamnějších bulharských panovníků ve středověku. Během své vlády bulharský stát rozšířil díky válkám s Byzancí o Thrákií a Makedonii, hranice na severu posunul k řece Tise a Dněstru, na západě až za řeku Moravu a na východě k břehům Dněpru. Krum díky svému vydanému zákoníku měl také zásluhu na vnitřní stabilitě státu. Jeho zákony řešily majetkové i společenské vztahy. Jeho syn Omurtag, který vládl v letech 814 – 831 uzavřel třicetiletý mír s Byzantskou říší. Bojoval s Franskou říší pod jejíž nadvládu se dostali slovanské kmeny. Za jeho vlády také došlo k silnému pronásledování křesťanů, jejichž víra se v Bulharsku rozšiřovala především prostřednictvím byzantských zajatců. Omurtagův syn Malamir se snažil udržet přátelské vztahy jak s Byzantskou, tak s Franskou říší. Ve vnitřní politice pokračoval po vzoru svého otce a také ostře vystupoval proti křesťanům, nevyjímaje vlastního bratra. Po bezdětném Malamirovi na trůn nastoupil jeho synovec Presijan (836 – 852) za jehož vlády došlo k tažení proti Byzantincům a proti Srbům. Dalším velmi významným panovníkem v 9. století byl Boris I. (852 – 889). Ten si uvědomil hned několik důvodů, proč bude přijetí křesťanství výhodné pro budoucí vývoj bulharského státu. Proto uzavřel s Byzantskou říší mír a nechal se roku 864 pokřtít. Zároveň během své vlády přijal žáky Konstantina a Metoděje, kteří v zemi začali šířit slovanský jazyk. V té době bylo Bulharsko sjednoceno jedním jazykem, náboženstvím a vládcem. Poté, co se Boris rozhodl odejít do kláštera jmenoval svým nástupcem svého syna Vladimíra (889 – 893). Ten se ale pokusil přivést obyvatelstvo opět k pohanské víře, a proto byl zajat a oslepen. Novým panovníkem se stal Symenon (893 – 927), za jehož vlády došlo k mocenskému a kulturnímu rozmachu. Bulharský stát v té době zároveň dosáhl největšího územního rozmachu, kdy hranice vedly od Jaderského po Černé moře. Období jeho vlády je nazýváno jako tzv. „zlatý věk“.

Poslední kapitola se zabývá úpadkem bulharského státu od 2. poloviny 10. století. Jednalo se o období plné střetů s Byzantskou říší, které bylo ukončeno roku 1018, kdy se císaři Basileiovi II. podařilo dobýt bulharský stát. První bulharský stát tak padl pod byzantskou nadvládu a byl vymazán z mapy Evropy.

Při psaní bakalářské práce jsem čerpala z dostupné bulharské literatury a zároveň z literatury anglické a české. Nejvýznamnějším zdrojem bylo dílo od Jordana Andreeva *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek: istoricko - chronologičen spravocnik*, dále pak práce Jana Rychlíka *Dějiny Bulharska* a také *The early medieval Balkans: a critical survey from the sixth to the late twelfth century* od Johna Fina.

1. Historický vývoj na Balkánském poloostrově do 9. století

1.1 Počátky osídlení území dnešního Bulharska

Dnešní Bulharsko patří k nejdéle osídleným územím v Evropě. Historické bulharské území bylo tvořeno Moesií (dnešní severní Bulharsko), Thrákií (dnešní jihovýchodní Bulharsko, severovýchodní Řecko a evropská část Turecka) a Makedonií. Díky jeskynním nálezům jsou doložené stopy po lidech až do doby sto tisíc let př.n.l. Nejvýznamnějším nalezištěm z této doby jsou nálezy z jeskyně Bačo Kiro, která leží ve středním Bulharsku. Z období od 40 000 do 14 000 let př.n.l. byly výrobky nalezeny v jeskyni Tămnata dupka (Tmavá díra) v severním Bulharsku a v jeskyni u obce Staro Selo u Vrace. Z nálezů z doby mladší doby kamenné, mezi léty 7000 – 3000 př.n.l. lze poznat, že si tehdejší obyvatelé stavěli příbytky na kůlech nad vodou řek a jezer. V této době byly k výrobě nástrojů používány pouze kameny a kosti. Zbytky těchto nástrojů byly nalezeny v Prespanském či Devnenském jezeře. Od začátku druhého tisíciletí př.n.l. se začala používat měď. O tom nás přesvědčí mnoho nálezů – například u obce Madara u Šumenu, kde byla objevena celá dílna. Na konci neolitu, přibližně od 1900 do 900 př.n.l. se začal také užívat bronz. Svědčí o tom nalezené bronzové zbraně, jako byly sekyrky, hroty kopí či šípů. Díky používání kovu se začalo více rozvíjet hospodářství.¹

První historické zmínky o etnickém složení obyvatelstva na Balkánském poloostrově máme z řeckých pramenů z prací Homéra, Hérodota a Strabóna. V této době zde sídlila dvě velká indoevropská etnika: na západě Ilyrové a na východě Thrákové, ke kterým patřilo mnoho kmenů. První zmínky o Thrácích nalezneme již v Homérově *Iliadě*. Mezi 8. až 6. stoletím žili na území mezi Dunajem, Černým a Egejským mořem a také na severu od Dunaje a v Malé Asii. Nejmocnějším thráckým kmenem byli Odrysové, kteří obývali široké povodí střední a dolní Marici. Dalšími kmeny byli například Triballové, Moesové, Tinitové, Béssové, Diité, či Sardové, označovaní také jako Serdové, podle nichž bylo pojmenované město Serdika (dnešní Sofie).² Thrákové měli rozvinuté zemědělství a také se věnovali metalurgii. Byli také vynikajícími pěvci. „*Mýtický pěvec Orfeus byl údajně thráckého původu*“.³ Thrákové zakládali obce a opevněná města. Základy jednoho z měst objevili archeologové v okolí města Kazanlaku. Toto thrácké město se nazývalo Seuthopolis a existovalo mezi 4. a 3. století př.n.l. Dalšími thráckými městy byl například Filippopolis

¹ AMORT, Čestmír. *Dějiny Bulharska*. Praha, 1980, s. 12 – 13.

² RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států, s. 11. ISBN 80-7106-404-1.

³ Tamtéž, s. 12.

(Plovdiv), Beroia (Stara Zagora) či Adrianopolis (Edirne). Duchovní život Thráků byl velice intenzivní. Věřili v posmrtný život, stavěli hroby svým zemřelým a do hrobů jim dávali jídlo, peníze, zbraně apod. Jedna z takových hrobek byla objevena kolem roku 1944 v Kazanlaku.⁴ Tato hrobka je ze 4. století př.n.l. a je vyzdobena nádhernými nástěnnými malbami.⁵

1.2 Řecká kolonizace a vznik odryského státu

Během 7. – 6. století př.n.l. probíhala na pobřeží Egejského a Černého moře řecká kolonizace. Řeckými osadami se staly například Tirizis (Kaliakra), Dionýsopolis (Balčik), Odéssos (Varna), Mesembria (Nesebar), Anchialos (Pomorie), Apollónia (Sozopol), Agathopolis (Achtopol) a důležitý Byzantion (Istanbul). Kolonie vznikaly poblíž nebo na místě thráckých sídlišť. Řecké osady a makedonské kmeny žily vedle Thráků bez větších konfliktů a docházelo k jejich vzájemnému kulturnímu ovlivňování.⁶

Vývoj jednotlivých thráckých kmenů neprobíhal stejně. Nejvyspělejším z těchto kmenů byl kmen Odrysů, který na konci 6. století př.n.l. založil první thrácký stát.⁷ Jejich kníže Teres mezi lety 480 – 440 př.n.l. sjednotil většinu thráckého území. Vrchol thrácké moci byl dosažen za vlády Kotyse I. Po jeho smrti (359 př.n.l.) se síla tohoto státu zmenšila a mezi lety 356 – 342 př.n.l. připojil král Filip II. odryský stát k Makedonii.⁸ Za vlády Filipa byly v thráckých oblastech zakládány řecké kolonie. Nejznámější bylo město Pulpudeva, které bylo přejmenováno podle Filipa na Filippopolis (Plovdiv). Po jeho smrti se Thrákové vzbouřili. Vzpouře však ihned potlačil Filipův syn Alexandr, který si podřídil ostatní thrácké kmeny během své výpravy do Thrákie v roce 335 př.n.l. Thrákové tvořili velkou část Alexandrova vojska a účastnili se například tažení proti Persii. Po smrti Alexandra Makedonského došlo k rozpadu celé jeho říše. „*Území si rozdělili jeho vojevůdci zvaní diadochové (thrácké území dostal do správy diadoch Lýsimachos). Fakticky však v Thrákii existovalo dvojvládí, kdy makedonští stratégové ovládali už jen část jejího území, zatímco na jejím zbytku nadále vládla thrácká kmenová knížata*“.⁹ Po smrti Lýsimacha na Balkán v letech 279 – 278 př.n.l. vpadli Keltové, kteří vyplenili celé území dnešního Bulharska, Makedonie a Řecka. Část Keltů se usadila v okolí dnešního Kazanlaku. Odtud ovládali okolní Thráky až

⁴ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 16 – 18.

⁵ Viz obrazová příloha č. 1.

⁶ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 13.

⁷ Viz obrazová příloha č. 2.

⁸ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. Praha: Libri, 2009, s. 13. ISBN 978-80-7277-422-7.

⁹ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 13.

do jejich povstání v letech 213 nebo 212 př.n.l, kdy se jim podařilo vymanit se z keltské nadvlády.¹⁰

1.3 Římská nadvláda

V této době si začala všimát Balkánu také Římská říše. Nejprve si mezi léty 229 – 228 př.n.l. podrobila Ilýrii, poté v roce 168 př.n.l. si Řím podmanil Makedonii a v roce 146 př.n.l. Řecko. Římané vybudovali silnici zvanou Via Egnatia, která vedla z Dyrhachie (dnes Drač) do Thessaloniky (Soluně), čímž dosáhli spojení Itálie s dobytým územím na Balkáně. Po dlouhých bojích v roce 79 př.n.l. dobyli Římané nejvýznamnější sídlo východních Thráků - Uskudumu.¹¹ I přesto se Thrákové nadále snažili obhájit svou nezávislost. Mezi léty 78 – 71 př.n.l. byly vedeny další boje. Velký počet Thráků byl zajat a prodán v Itálii do otroctví. V letech 74 – 71 př.n.l. došlo k největšímu povstání otroků, v jejichž čele byl Spartakus, který pocházel z východní Thrákie. Římané byli zaneprázdněni vlastní občanskou válkou a až po jejím ukončení císařem Augustem se Řím znovu plně obrátil proti Thrákům. Nejprve si v letech 29 – 28 př.n.l. podmanili kmen Moesů, poté v letech 13 – 11 př.n.l. přemohli kmen Běsů a v letech 16 – 11 př.n.l. uznali svrchovanost Římanů i Odrysové.¹² Z těchto získaných území Řím vytvořil své provincie. Provinciím byla nechána jakási polosamostatnost, kterou však císař Claudius (41 n.l. – 54 n.l.) zrušil roku 46 n.l. a došlo tak k úplnému podmanění Thráků.¹³ Římská nadvláda pozitivně ovlivnila civilizační i kulturní vývoj dnešního Bulharska. Římané se věnovali přestavbě a opevňování měst – například Serdiky (Sofie)¹⁴, Adrianopole (Odrin) či Beroii (Stará Zagora). Byla také vybudována silnice od povodí Moravy do Naissu (Niš v dnešním Srbsku), kde se rozdělovala a vedla na jih do Soluně a na jihovýchod před Serdiku a Filippopolis až do Byzantionu. Ilyrové a Thrákové se stali rovnoprávními s ostatními obyvateli v roce 212, kdy císař Caracalla udělil římské občanství všem svobodným obyvatelům. Na území dnešního Bulharska nepřevažovaly velké usedlosti urozených Římanů, ale menší statky, které patřily místním rolníkům či drobným sedlákům. Obyvatelstvo bylo podrobeno prvotně pouze daňové povinnosti, později povinnosti vojenské. Daně byly zpravidla ukládány celku, tedy kmenu nebo obci, nikoli jednotlivým osobám. V čele kmene či obce vždy stála osoba, která ručila za řádné vybrání a odevzdání všech daní.¹⁵

¹⁰ Tamtéž, s. 16.

¹¹ MARTÍNEK, *Bulharsko*, cit. d., s. 15.

¹² RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 13 – 18.

¹³ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 22.

¹⁴ Viz obrazová příloha č. 3.

¹⁵ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 19 – 20.

Poklid v oblasti byl narušen až ve 3. století vpádem germánského kmene Gótů. Římská říše byla ale v té době příliš oslabena a tak musela s Góty uzavřít mír. Hranice římské říše se posunula zpět k Dunaji. K upevnění situace došlo teprve za vlády římského císaře Diocletiana (284 – 305) a jeho nástupce Konstantina Velikého (306 – 337). Říše byla rozdělena na čtyři prefektury. Bulharsko spadalo k východní prefektuře s centrem v Soluni. Vojenskou kolonizací vznikla nová města na místě starších sídel jako Novae (Svišťov), Durostorum (Silistra) nebo Oesseus (Giglen).¹⁶

V roce 330 císař Konstantin přesunul hlavní město říše z Říma na východ do Byzantionu, které se na jeho počest přejmenovalo na Konstantinopol (dnes Istanbul). Vytvořil tím jedno z nejvýznamnějších obchodních spojení mezi Evropou a Asií. Zvýšil se tak i strategický a kulturní význam Thrákie a Moesie, díky blízkosti hlavního města. Od 3. století se zde, tedy i na zemi dnešního Bulharska začalo objevovat křesťanství. Křesťanství se nejvíce rozmohlo ve městech. V odlehlých oblastech však obyvatelstvo stále zůstávalo věrné pohanským kultům. V roce 313 Konstantin vydal *Edikt milánský*, kterým se křesťanství stalo povoleným oficiálním náboženstvím. Státním náboženstvím a jediným povoleným se křesťanství stalo až za vlády Theodosia v roce 380.¹⁷ „*Křesťanství se zde zpočátku objevovalo spíše v ariánské podobě (popírání božství Ježíše Krista), ale postupně začal silít tlak jejich odpůrců – katolíků.*“¹⁸ V roce 325 se konal ekumenický koncil v Nikai, kde bylo ariánství prohlášeno za kacířské. „*Balkán a s ním i území nynějšího Bulharska se díky tomu stal dějištěm velkých věroučných sporů mezi ariány a katolíky, či spíše řečeno: místem bojů ‚pravověrných‘, majících podporu státní moci, proti ariánům.*“¹⁹ Tyto spory vyvrcholily místním církevním sněmem, konaným roku 343 v Serdice, který potvrzoval rozhodnutí nikajského koncilu o zákazu ariánské nauky.

Na konci 4. století byla oblast Podunají a Balkánu opět ohrožena nájedzy. V roce 375 došlo k vpádu Hunů do Evropy. Ti nejprve ovládli východní Góty (Ostrogóty) a pak zaútočili na oblasti západních Gótů (Visigóti).²⁰ Římská říše se v této době (roku 395) rozdělila na Východořímskou (později nazývaná Byzantskou říší) a Západořímskou. Východořímská říše se musela bránit Hunům. Ti založili kmenový svaz v Panonii, který dosáhl vrcholu své moci za vlády Atilly. Za jeho vlády mimo jiné vyplnili Serdiku (Sofii) a Filippopolis (Plovdiv). V roce 443 s Huny římský císař Theodosius II. uzavřel mír a zavázal

¹⁶ Tamtéž, s. 21 – 22.

¹⁷ Tamtéž, s. 23.

¹⁸ MARTÍNEK, *Bulharsko*, cit. d., s. 17.

¹⁹ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 23.

²⁰ Tamtéž, s. 24.

se jim platit vysoký roční poplatek. V druhé polovině 5.století se zvýšil tlak Ostrogótů. „Východořímský císař Zenon (474 – 491) s nimi uzavřel dohodu a určil jim k osídlení oblast severního Bulharska. Povinností Ostrogotů bylo za to hájit byzantskou říši proti útokům různých kmenů ze Zadunají, mezi nimiž se poprvé vyskytují Prabulhaři.“²¹ Kvůli tomu také římský císař Anastasius nechal v roce 512 vybudovat opevnění v jižní Thrákii a tzv. Dlouhou zeď mezi Egejským a Černým mořem.²² Vlivem nájездů barbarských kmenů došlo ke změně ve složení místních obyvatel, což byli doposud Trákové, Ilyrové a antičtí Řekové. Část byla vyhlazena, část odvezena do otroctví a zbytek obyvatel splynul s nájezdníky, kteří byli původu germánského, sarmatského, turkického a také slovanského. Byzanc si sice nadvládu na Balkánském poloostrově udržela, ale situace se změnila následně s příchodem Slovanů.²³

1.4 Příchod Slovanů

Slované byli indoevropského původu a na přelomu 5. a 6. století začali přicházet do oblasti severního Podunají. Nejde však přesně říci, kdy poprvé přešli Dunaj a vstoupili na byzantské území. Byzantští kronikáři Jordanes a Prokopios, od nichž máme spolehlivé zprávy o Slovanech, tyto události datují do doby vlády Justina I (518 – 527). Někteří historici se však domnívají, že dataci lze posunout do doby jeho předchůdce Anastasia (491 – 518). S jistotou víme, že za vlády Justiniána I. (527 – 565) Slované vedli velmi častá tažení na Balkán, většinou společně s dalšími etniky, kterými byli Hunové či bulharští Kutriguři a Utriguři.²⁴

Byzantský císař Justinián I. se pokoušel znovu dobýt někdejší západní část své říše, a proto mohli Slované bez většího odporu postupovat. V roce 548 pronikli do Ilýrie, poté do Thrákie, Makedonie až po Egejské a Jaderské moře. V roce 551 porazili římskou armádu u Adrianopole a před vpádem do Konstantinopole je zastavila jen Dlouhá zeď, postavená císařem Anastasiem v roce 512. Tlak na říši ještě zesílil, když se v Panonii objevily kmeny Avarů, které si Slovany podmanily. Císař Tiberius II. (578 – 582) rozbil spojenectví mezi Avary a Slovany a sám s Avary navázal spojenectví. Od byzantského kronikáře Jana Efeského máme zachované zprávy o střídavých bojích, které trvaly několik dalších let mezi Slovany, Avary a císařem, se kterým se Avari opět zneprátelili. Od Jana Efeského také víme, že roku 581 Slované využili zaneprázdnění Byzance válkou s Peršany a vyplnili Thrákii, Makedonii a Řecko a několikrát se také pokusili dobýt Soluň. Až po uzavření mírové

²¹ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 28.

²² RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 26.

²³ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 28.

²⁴ DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004, s. 49. ISBN 80-86493-11-3.

smlouvy (roku 591) s Peršany se byzantský císař Maurikios (582 – 602) mohl obrátit proti Slovanům a Avarům. I přes některá byzantská vítězství se nadále Slovanům i Avarům dařilo vést další válečná tažení. V roce 600 úspěšně zaútočili na Thrákii, Moesii a Dalmácii, ale epidemie moru v avarském vojsku je donutila k ústupu. Byzantská výprava se stáhla za Dunaj, kde se spojila s Anty a plenila slovanská území. V roce 601 byzantský císař Maurikios nechal svá vojska přezimovat na dobytých slovanských územích za Dunajem. Vojsko se vzbouřilo a Maurikios byl zavražděn. Novým císařem se stal vůdce povstání Fókas (602 – 610), který musel bojovat s odporem uvnitř byzantské říše a proto uzavřel roku 604 s Avary mír. Krátce poté ale Avaři mír porušili a byzantské vojsko s nimi prohrávalo v těžkých bojích. Slované mezitím bez většího odporu osidlovali Thrákii, Makedonii i řecké vnitrozemí. V roce 626 na byzantské území pronikli Peršané a také vojsko Avarů a Slovanů, kteří obléhali Konstantinopol. Byzantincům se však podařilo spálit slovanské lodě a posádky pobít. Peršané se nepřeplovili přes Bospor, a proto ani do bojů nezasáhli. Avaři tak zůstali sami a byli poraženi.²⁵

Slované, které vedl francký kupec Sámó, se zbavili avarské nadvlády ve střední Evropě i na Balkáně. Jejich nájezdy pokračovaly i nadále a jejich cílem bylo obsazování již dobytých území. Začali kolonizovat Balkánské území až po Peloponés (Pomoraví, Makedonie, severní Bulharsko, Dalmácie).²⁶ Po odstranění avarské nadvlády mezi Dunajem a Starou planinou (území dnešního severního Bulharska) vznikl svaz slovanských kmenů. Podle byzantských letopisců tento svaz tvořilo sedm kmenů. Byli to například Sěverové, kteří žili v severovýchodním Bulharsku (v dnešní Dobrudži), dále Timočané žijící v povodí řeky Timoku. Další byl kmen Moravanů pobývajících v oblasti Jižní Moravy. Kmen Daragoviči se usadil v severozápadní části Thrákie. V povodí řeky Strumy to byli Strumenci, mezi řekami Strumou a Mestou žili Smoljané a v Makedonii v povodí řeky Cony to byli Berzité. Potom, co Slované osídlili Balkánský poloostrov, vylepšili zemědělské náčiní a více se zabývali chovem dobytka. Po velmi krátké době došlo ke splnutí Thráků (původních obyvatel Balkánu) se Slovany a začala se používat řeč slovanských kmenů.²⁷

1.5 Příchod Prabulharů a vznik společného státu Slovanů a Prabulharů

Bulharské kmeny pravděpodobně přišly v době stěhování národů na Balkán z východu. Patřily zřejmě k turkotatarskému etnickému společenství. Prvotní Bulhaři jsou označováni jako Prabulhaři či Protobulhaři. Prabulhaři byli nejprve v poddanství Hunů,

²⁵ DRŠKA, PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*, cit. d., s. 54 – 57.

²⁶ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 28.

²⁷ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 31 – 32.

a proto se mezi lety 351 a 389 část přesunula pod vedením náčelníka Vunda do Arménie. Tlak Hunů během 4. století způsobil migraci dalších bulharských kmenů.²⁸ Hlavní část těchto Prabulharů se zřejmě usídlila ve stepích severně od Kaspického moře, kde žili jako pastevci. Bydleli v jurtách a zabývali se zemědělstvím, řemeslem a chovem dobytka. Jejich náboženstvím bylo pohanství.²⁹

Samostatně vystoupili Prabulhaři až po zániku hunské říše. Byzantský císař Zenón (474 – 491) si Prabulhary najmul na pomoc proti Ostrogótům. V knize *The Patriarch and the Prince* je tato událost datována k roku 482³⁰, zatímco podle *Dějiny Bulharska* k roku 480.³¹ Toto spojení ale bylo ukončeno na konci 5. století a vzhledem k tomu, že Prabulhaři poznali byzantské bohatství, začali na Byzantskou říši útočit a pustošit ji. Právě proti nim nechal císař Anastasius I. vybudovat již zmíněnou Dlouhou zeď.

Samotní Prabulhaři byli rozděleni na východní kmeny (Utrigury) a západní kmeny (Kutrigury), mezi nimiž vznikaly vzájemné spory. Těchto sporů využil byzantský císař Justinián I. a diplomaticky podnítil Utrigury k napadení Kutrigurů (v roce 551). Současně části Kutrigurů dovolil usadit se v Thrákii.³²

Dlouhodobá válka mezi kmeny vedla k jejich oslabení a k neschopnosti bránit se Avarům. V letech 558 – 562 si Avari podrobili Utrigury. Současně se spojili s Kutrigury, kteří se s nimi usadili v Panonii a dále vedli boje s Byzancí. Toto spojení bylo ukončeno v letech 631 – 632, kdy mezi Kutrigury a Avary propukl boj o moc a skončil vyhnáním Kutrigurů z Panonie. Část z nich byla pobita v Bavorsku a další část odešla do Itálie, kde postupně splýnula s místním obyvatelstvem.

Východní Utrigurové se pod avarskou nadvládou nedostali, podmanil si je však Turecký kaganát. Po jeho rozpadu roku 581 Utrigurové zbaveni nadvlády znovu přijali jméno Bulhaři. Nejvýznamnějším kmenem byl kmen Unogundurů. Jejich náčelník Kubrat (žil přibližně v letech 605 – 655) sjednotil východní Bulhary a potlačil vliv Avarů. Vytvořil tak na přechodnou dobu silný prabulharský kmenový svaz, který se díky své rozloze nazýval

²⁸ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 29 – 30.

²⁹ BROWNING, Robert. *Byzantium and Bulgaria: a comparative study across the early medieval frontier*. Berkeley: University of California Press, 1975, s. 45. ISBN 0-520-02670-5.

³⁰ WHITE, Despina Stratoudaki a Joseph R. BERRIGAN. *The Patriarch and the Prince: the letter of Patriarch Photios of Constantinople to Khan Boris of Bulgaria*. Brookline, Mass.: Holy Cross Orthodox Press, c1982, s. 8. ISBN 0916586529.

³¹ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 35.

³² WHITE, BERRIGAN, *The Patriarch and the Prince...*, cit. d., s. 8.

Velkým Bulharskem³³ a rozprostíral se mezi Dněprem, Volhou, Azovským a Černým mořem.³⁴

Kubrat byl zapsán v letopisu *Immenik na bulgarskite kanove (Jmenný soupis bulharských chánů)*, který vznikl zřejmě z bulharských zdrojů v 8. století a dochoval se jeho slovanský opis ze 14. století. „Obsahuje chronologický seznam třinácti prabulharských vládců s jejich rodovými jmény a délkou vlády. První dvě uvedená jména jsou považována za smyšlená, legendární, jelikož uváděná délka jejich životů je 300 a 150 let.“³⁵ Prokazatelní jsou pravděpodobně chánové počínaje Kubratem, jelikož u nich lze najít oporu v byzantských pramenech.

Kubrat během své vlády měl dobré a přátelské vztahy s Byzantskou říší. V roce 635 byl byzantským císařem Herakleitem pozván do Konstantinopole, kde byl pokřtěn a získal titul byzantského patricije.³⁶ Chán Kubrat měl pět synů – Batbaje, Kotraga, Asparucha, Kubera a Alceka. Po Kubratově smrti roku 655, došlo kvůli útokům Chazarů k rozpadu Velké bulharské říše na prabulharské kmeny. V čele každého z nich stáli Kubratovi synové, kteří nebyli jednotní a rozešli se. Skupina, kterou vedl Asparuch, se usadila kolem roku 660 na území, které leželo severně od ústí Dunaje. Další skupina, kterou vedl Kuver se usadila v Panonii a stala se součástí avarského kaganátu. Kuver ale po nějaké době z Panonie odešel a se svou skupinou obsadil oblast na Keramejském poli poblíž Soluně. Jeho plánem bylo Soluň dobýt, nezískal ale dostačující podporu a tak pravděpodobně zbytek jeho družiny zůstal v Makedonii a později pravděpodobně splynul s tamním obyvatelstvem.³⁷ Skupina Prabulharů vedená Asparuchem po dvaceti letech – roku 680 – překročila Dunaj a usadila se u antického přístavu Odéssos (Varna). Zde se Asparuch dohodl na spojení se sedmi slovanskými kmeny proti Byzanci. Tak roku 681 vznikl poprvé pevný, trvalý politický útvar.

Ve stejném roce císař Konstantin IV. Pogonatos (668 – 685) započal tažení proti Slovanům a Bulharům. Část byzantského vojska táhla Thrákií, část v čele s císařem se plavila až do ústí Dunaje. Konstantin byl nakonec nucen vrátit se do Konstantinopole kvůli vnitřním nepokojům. Vojsko neorganizovaně ustupovalo, jelikož císařův odchod považovalo za projev slabosti. Toho využili Bulhaři a na řece Tiča je porazili. Tak se podařilo Asparuchovi využít situaci a rozšířit své území. Bulhaři se usídlili v okolí dnešního Šumenu a Preslavi, slovanský

³³ Viz obrazová příloha č. 4.

³⁴ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 31.

³⁵ HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. In: *Parrésia: revue pro východní křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015 – 2016, s. 330. ISBN 978-80-7465-284-4.

³⁶ WHITE, BERRIGAN, *The Patriarch and the Prince...*, cit. d., s. 8.

³⁷ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1992, s. 101. ISBN 80-200-0454-8.

kmen Sěverců se přemístil na Starou planinu, ostatní kmeny osídlily západní část jako obranu proti Avarům. Protože byzantská říše již od třicátých let 7. století bojovala s Araby, musel císař Konstantin uzavřít s bulharsko-slovanským svazem mír. Slíbil platit roční tribut a zároveň formálně uznal existenci Asparuchovy říše.³⁸ „*Od roku 681 lze datovat existenci dalšího raně feudálního státu v Evropě a vznik prvního státu v historii slovanských národů.*“³⁹

1.6 Počátky bulharského státu

Bulharsko-slovanský stát, byl státem raně feudálního typu. V čele stál chán, který byl nejvyšším vojenským velitelem a také nejvyšším pohanským knězem. Prvním chánem tohoto státu se stal Asparuch. Další skupinou byla kmenová šlechta – později zvaní bojaři. Šlo o představitele slovanských i prabulharských velmožských rodů, kteří byli vlastníky půdy. Významnou skupinou byli svobodní rolníci – tzv. vagajnové, kteří byli vojenskou a hospodářskou oporou státu. Samostatnou třídou byli otroci, kteří pracovali jako služebnictvo ve velmožských domech.⁴⁰

Hlavním městem státu se stala osada Pliska. Až v roce 1886 byly nalezeny zbytky města českým historikem Konstantinem Jirečkou, o jejichž další výzkum se pak zasloužil Karel Škorpil v letech 1899 – 1900. Z nalezených základů víme, že město Pliska bylo 23 km² velké. Bylo rozděleno na vnější a vnitřní, přičemž vnější město obývali především řemeslníci a rolníci. Tito obyvatelé se živili hrnčířstvím, sklářstvím, kovářstvím a svojí životní úroveň byli velmi blízcí obyvatelům venkova. Vnitřní město patřilo chánovi a jeho bojarům. Stál zde monumentální palác, který byl vybudován za vlády chána Omurtaga (814 – 831). Pod jeho základy byla objevena starší budova. To byl pravděpodobně palác chána Kruma (803 – 814), který byl v roce 811 zničen při tažení byzantského císaře Nikéfora. Ve vnějším městě bylo objeveno množství kostelů. Existovaly dva základní typy – baziliky a jednolodní stavby křížového půdorysu. Nejstarší a největší byla tzv. velká bazilika, která byla postavena za cara Borise I. (852 – 889) a její výstavba je spojena s přestupem Bulharů na křesťanskou víru. Byly tu nalezené také drobné předměty z keramiky, zbraně, šperky a také zbytky řeckých nápisů. Z těchto nálezů je zřejmé, že Pliska byla kulturně vyspělá.⁴¹

Hranicí prvotního bulharsko-slovanského státu byl na severu Dunaj, na jihu Stará planina, na východě Černé moře a na západě území až za řekou Timok. Obyvateli státu byli

³⁸KUMANOV, Milen Kostadinov. *681-1948: iz istorijata na bǎlgarskata narodnost i dǎržava*. Sofija: Izd. Pelikan Alfa, 1993, s. 9. ISBN 954-511-009-0.

³⁹ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 39.

⁴⁰ Tamtéž, s. 42

⁴¹VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983, s. 134.

Slované, Prabulhaři, ale také Řekové a zbytky Thráků. Postupně došlo k asimilaci Prabulharů a to především proto, že Slované představovali jak složku hospodářskou, tak i správní, zatímco Prabulhaři pouze složku vojenskou. Po Asparuchově smrti se stal chánem Tervel (701 – 718). Ten pomohl byzantskému císaři Justiniánovi II., který byl díky svým brutálním postupům roku 695 svržen a vyhnán z říše. Podařilo se mu ale z vyhnanství po několik letech utéci do Bulharska, kde získal podporu právě Tervela. Bulharské vojsko se lstí dostalo do Konstantinopole, kde dosadilo Justiniána zpět na trůn. Ten Tervela za tuto pomoc bohatě odměnil. Získal byzantský titul caesar – jako první mimo císařskou rodinu.⁴² S tím i území na jih od Staré planiny východně od Filippopolisu (Plovdivu) až k Černému moři. Zároveň se císař zavázal platit každoroční poplatek podle smlouvy z roku 681. Tato událost je zachycena na nejstarší bulharské epigrafické památce Madarský jezdec.⁴³ Justinián byl ale brzy opět svržen a tentokrát popraven.

Poté se v byzantské říši vystřídali neschopní panovníci, čehož Bulhaři využili. Roku 712 Tervelovo vojsko vpadlo do Thrákie a vyplenilo území okolo Konstantinopole. Po těchto událostech byla v roce 716 podepsána první oficiální smlouva mezi Byzancí a Bulharskem.⁴⁴ Jednalo se o tzv. věčný mír, kdy byly hranice upraveny ve prospěch Bulharska a Byzanc se zavázala odvádět každoroční poplatek, který byl stanovený smlouvou z roku 681. Bulharský stát naopak pomohl Byzanci proti Arabům a Tervelovo vojsko je roku 718 porazilo v Thrákii. Z byzantských kronik víme jen to, že po Tervelově smrti vládli Kormisoš (asi 721 – 738) a Sevar (738 – 753 nebo 754). Až o životě chána Vinecha (753/754 – 760) víme mnohem více, především díky tomu, že v té době byl byzantským panovníkem Konstantin V. (741 – 775), který odmítl platit Bulharům poplatek. Tím porušil tzv. věčný mír, který byl uzavřen v roce 716, a tak Bulhaři vpadli na byzantské území a zastavili se až u Dlouhé zdi. Roku 756 vypravil Konstantin tažení na bulharské území. Bulharské vojsko porazil u pevnosti Markellai a došlo k vyjednávání mezi Konstantinem a Vinechem. Vinech byl donucen zřici se ročního poplatku a pravděpodobně ztratil i území na jih od Staré planiny. Jednou z příčin porážky byla krize v samotném Bulharsku. Aristokracie byla v této době rozdělena na dvě skupiny: první chtěla spolupracovat s byzantskou říší, zatímco druhá spolupráci zcela odmítala a trvala na nezávislosti bulharského státu. Konstantin i přes své vítězství nebyl spokojen a dále podnikal útočné výpravy. V roce 759 bylo však jeho vojsko přepadeno a poraženo. Chán Vinech ale nedokázal tohoto svého úspěchu využít a v jeho říši došlo v roce

⁴² WHITE, BERRIGAN, *The Patriarch and the Prince...*, cit. d., s. 9.

⁴³ Viz obrazová příloha č. 5.

⁴⁴ WHITE, BERRIGAN, *The Patriarch and the Prince...*, cit. d., s. 9.

760 k převratu a on sám byl sesazen. Jeho nástupcem se stal chán Telec, který se ihned po svém nástupu na trůn rozhodl k nové válce proti Byzanci. Roku 763 došlo u Anchiala k rozhodující bitvě, kdy bylo celé bulharské vojsko pobito. Po této porážce došlo v bulharské říši opět k vnitřním nepokojům, během kterých byl Telec sesazen a nahrazen chánem Sabinem (763 – 766).⁴⁵ Sabin chtěl s Konstantinem uzavřít mír, ten však odmítl a opět táhl na Bulharsko. „Zasáhla však náhoda. Při vylodování na místě, kde nebyl přístav, se náhle strhl silný vítr a posádka se potopila. Kvůli velkým ztrátám pak na další tažení nemohl císař ani pomyslet a vrátil se proto do Konstantinopole.“⁴⁶ Sabin se i přesto snažil uzavřít mír, což vedlo k velkému odporu a Sabin byl sesazen. Na trůně byl nahrazen Umotem, který však vládl jen 40 dní a byl také sesazen. Jeho nástupcem byl Tokta, který ale následující rok zemřel. Chán Pagan (767 – 768) uzavřel konečně s císařem mír. Za vlády jeho nástupce Teleriga (768 – 777) došlo ke stabilizaci bulharského státu.

Prvních pět let své vlády Telerig věnoval upevnění vnitřních poměrů. Největší problém viděl v domácích stoupencích Byzance. „Aby se jich zbavil, vymyslel rafinovaný úskok: poslal císaři tajně dopis, ve kterém předstíral, že chce sám utéci k němu do Konstantinopole, a prosil, aby mu řekl jména jeho důvěrníků v Bulharsku, kteří by mu mohli útěk umožnit. Konstantin lest neprohlédl a poslal skutečně seznam svých lidí na dvoře v Plisce, které nechal Telerig hned popravit. Císař to pokládal za osobní urážku a na rok 775 připravoval novou výpravu proti Bulharům, avšak uprostřed příprav náhle zemřel.“⁴⁷ V Bulharsku roku 777 došlo k nepokojům, které vyvolala snaha Teleriga omezit moc bojarů. Telerig byl svržen a odešel do byzantské říše. Jeho nástupcem se stal Kardam (777 – 803), kterému se podařilo během pětiletého míru s Byzancí omezit moc velmožů. Od roku 783 opět začaly boje s Byzancí. K rozhodující bitvě došlo až v létě 792, kdy byli Byzantinci u pevnosti Markellai poraženi. Byzantský císař Konstantin VI. se znovu zavázal k placení ročního tributu. Ten platil ale pouze čtyři roky, a proto v roce 796 Kardam poslal Konstantinovi ultimátum, aby zaplatil nebo zpusť Thrákii. Císař však odmítl a „podle Theofana poslal prý Kardamovi uzlík s koňským trusem a následujícím vzkazem: ‚Zde ti posílám poplatek, jaký ti náleží. Poněvadž jsi stařec, nechci aby ses namáhal sem ke mně, nýbrž přitáhnu ti vstříc až k Markellám. Tam ať nás rozsoudí bůh‘.“⁴⁸ K boji nakonec nedošlo a byly pravděpodobně obnoveny předešlé smlouvy. Po Kardamovi usedl na trůn chán Krum (803 – 814).

⁴⁵ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 42.

⁴⁶ Tamtéž, s. 42.

⁴⁷ Tamtéž, s. 44.

⁴⁸ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 44.

2. Bulharský stát v 9. století

2.1 Chán Krum

Krum, který je považován za jednoho z největších bulharských vládců, usedl na trůn roku 803. Podle jednoho pramene z 10. století pravděpodobně Krum pocházel z těch Prbulharů, kteří se po rozpadu Velkého Bulharska usídlili v Panonii. Bohužel z této doby o něm není nic známo, ani o tom, jak získal bulharský trůn.⁴⁹

2.1.1 Válka s Avary

Tento vládce žil na počátku své vlády s Byzantskou říší v míru, a proto se zaměřil na válku s Avary a společně s franckým králem Karlem Velikým vyvrátil Avarskou říši. Tím se hranice bulharské říše posunuly k řece Tise, ke Karpatům a k Dněstru. V dolním Pomoraví Krum ovládl slovanské kmeny a na západě se stát rozšířil až na řeku Moravu a Srem.⁵⁰

2.1.2 Války s Byzantskou říší

Byzantský císař Nikefor I. (802 – 811) se začal obávat rozpínavosti bulharské říše a její moci. Dalším důvodem k jeho nepřátelství byl strach z bulharského vlivu na slovanské obyvatelstvo žijící v Řecku a Makedonii.⁵¹ Proto zahájil roku 807 proti Bulharům tažení. Byzantské vojsko se však u Adrianopole vzbouřilo a císař byl přinucen k návratu. Krum vedl protiútok k řece Strumě, kde byli Byzantinci pobiti a zároveň si jako vítěz odvezl kořist 1100 hřiven, které byly určeny byzantským vojákům. Roku 809 se Bulhaři vypravili proti Serdici (Sofie), která byla velmi důležitým bodem při cestě do Konstantinopole a podařilo se jim ji dobýt.

Nikefor I. se obával ohrožení Byzance, a proto roku 811 znovu zahájil tažení do Bulharska. Jeho plánem bylo Bulharsko zcela zničit, a tak svolal všechny zkušené patricije, vojevůdce, hodnostáře a kromě toho sestavil zvláštní oddíl pod vedení svého syna Staurakia. Připojil k nim také davy chudáků, kteří byli ozbrojeni praky a holemi a toužili získat velkou kořist v bulharských zemích. Byzantské vojsko se nejprve utábořilo u pohraničního hradu Markeli, kam přijeli i poslové chána Kruma s návrhem míru. Nikefor I. však díky své lehkomyšlnosti a radám svých rádčů mír odmítl.⁵² Byzantinci poté překročili Starou planinu (přes Várbský průsmyk) a postupovali k Plisce. Cestou na byzantské vojsko zaútočilo

⁴⁹ FINE, John Van Antwerp Jr. *The early medieval Balkans: a critical survey from the sixth to the late twelfth century*. Ann Arbor: Univ. of Michigan Press, 2000, s. 94. ISBN 0472081497.

⁵⁰ DRŠKA, PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*, cit. d., s. 68.

⁵¹ BROWNING, *Byzantium and Bulgaria.....*, cit. d., s. 48.

⁵² ANDREEV, Jordan. *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek: istoricko - chronologičen spravocnik*. Sofia, 1988, s. 29.

přibližně 12 000 Bulharů, kteří se však nedokázali ubránit síle nepřátel a téměř všichni zahynuli. Před hradbami Plisky chán Krum udělal zoufalý pokus, aby byzantské vojsko zastavil. Svolal asi 50 000 domobranců, kteří ale byli velmi špatně vycvičeni, a proto nevydrželi nepřátelský útok a ustoupili. Vítěz Nikefor I. vstoupil do Plisky 20. července 811 a jeho první starostí bylo získat chánovu pokladnici (Nikefor I. byl ministrem financí před tím, než se stal císařem). Bohatě obdaroval své vojsko a chlubil se, že zde postaví nové město, které ponese jeho jméno. Do Plisky poté dorazil bulharský vyslanec, který opět Nikeforovi I. nabídl mír: „Hle, přišel jsi a zvítězil jsi. A tak si, vezmi, co se ti zachce, a odejdi s mírem“.⁵³ Ale císař pyšný na své vítězství mír opět odmítl. Jeho vojsko se oddalo opilství a loupení. Nikefor nechal zničit Krumův palác, pravděpodobně přikázal, aby malé děti byly házeny do tzv. „mlátiček“ (stroj k drcení obilí) a nakonec nechal celé město Pliska vypálit.⁵⁴ Poté se byzantský císař vydal na zpáteční cestu.

Mezitím chán Krum reorganizoval své vojsko, na pomoc najímal okolní slovanské kmeny a část Avarů a ozbrojil také ženy. Byzantské vojsko muselo přenocovat v horské soutěsce Värbického průsmyku v noci z 25. na 26. července 811. Vzhledem k rozložení soutěsky byly vojenské oddíly odděleny daleko od sebe. Vojáci celou noc slyšeli hluk příjíždějících bulharských vojsk. Sám císař věštil svou brzkou porážku slovy: „I kdybychom dostali křídla, nikdo ať nedoufá, že unikne smrti“.⁵⁵ Brzy ráno 26. července Bulhaři zaútočili na místo, kde tábořil císařský oddíl. Byzantinci byli brzo rozmetáni a utekli. Porážka Byzantinců byla nezapomenutelná. Podle byzantských pramenů byl během boje zabit i sám císař Nikefor I., což by bylo téměř po 600 letech, co římský císař zemřel v boji.⁵⁶ Z bulharských pramenů ale víme, že císař byl zajat živý a odvezen ke Krumovi, který dal rozkaz, aby byl sťat. Poté byla jeho hlava napíchnuta na kůl a jako symbol vítězství tam stála několik dní. Poté byla Nikeforova lebka obložena stříbrem a touto číší si Krum připíjel se slovanskými vůdci na znamení, že největší podíl na vítězství ve Värbického průsmyku měly právě slovanské kmeny.⁵⁷ O těchto událostech pojednává fragmentární tzv. chamberlijský nápis vytesaný na mohyle u vsi Malamirovo v Bulharsku.⁵⁸

Po tomto vítězství Krum pokračoval dále ve své expanzi. Roku 812 se jeho vojsko objevilo v Thrákii. Nový byzantský císař Michael I. (811 – 813) proti němu zahájil tažení, ale

⁵³ Tamtéž, s. 29 – 30.

⁵⁴ RUNCIMAN, Steven. *A history of the First Bulgarian Empire*. London: G. Bell & Sons, 1930, s. 56.

⁵⁵ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek.....*, cit. d., s. 30.

⁵⁶ BROWNING, *Byzantium and Bulgaria.....*, cit. d., s. 49.

⁵⁷ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek.....*, cit. d., s. 31.

⁵⁸ HAVLÍKOVÁ, *Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy*. In: *Parrésia: revue pro východní křesťanství*, cit. d., s. 324.

došlo ke vzpouře v jeho vojsku a byl přinucen k návratu. Krum tak bez většího odporu dobyl pevnost Debelt, města Anchialo (Pomorie), Beroia (Stara Zagora), Filipopolis (Plovdiv) a další. I přes tyto úspěchy chán Krum v září roku 812 poslal do Konstantinopole posly, které vedl slovanský kníže Dragomir s návrhem na znovuoobnovení mírové dohody z roku 716. Nový byzantský císař Michael I. ale návrh zamítl kvůli klauzuli, jednájící o vzájemném předání uprchlíků. Císař totiž chtěl využívat bulharské uprchlíky pro své politické plány. Krum předpokládal, že jeho návrh bude odmítnut, a proto k mírové dohodě přidal i hrozbu: „Jestliže si nepospíšíte s mírem, zaútočím na Mesembrii.“ Když byla jednání zastavena, zamířil k černomořské pevnosti a po dvou nedělích do Konstantinopole došla znepokojující zpráva, že Krum Mesembrii (Nesebăr) opravdu dobyl.⁵⁹ Bulhaři zde našli vše potřebné pro život, velké množství zlata a stříbra a také získali 36 „měděných sífónů.“ Jednalo se o zbraně, kterými byl střílen oheň. Až do tohoto okamžiku to byla tajná zbraň Byzantinců, s níž opakovaně odráželi cizí útoky.⁶⁰

Na počátku roku 813 se v Konstantinopoli začaly šířit zvěsti, že se Krum vydal se svým vojskem plenit celou Thrákií. Podle kronikáře Theofana císař Michael I. vyšel se svým vojskem 15. února z hlavního města a podařilo se mu Krumovo vojsko odrazit.⁶¹ Poté na pomoc zavolal oddíly, které hlídaly hranice a v květnu roku 813 se Michael I. vydal na další výpravu. Více než měsíc Michael I. procházel Thrákií bez viditelného cíle. Nepokusil se dobýt zpět ztracenou Mesembrii (Nesebăr), ale docházelo především k loupeživým útokům jeho vojáků, které přivedly oblast do katastrofálního stavu. Chán Krum se na začátku června objevil se svojí armádou u Versinikie, blízko Odrinu, několik kilometrů od císařského tábora. Po dobu patnácti dnů obě armády každé ráno vycházely do pole, formovaly se do bojových pozic, ale nikdo neriskoval útok. Tato nečinnost byla přerušena patricijem Lvem (později se stal císařem) a patricijem Ióannem Aplakidem, kteří trvali na tom, aby Byzantinci vstoupili do bitvy. Císař pod vlivem svých špatných rádců odmítl.⁶² Právě Aplakis, který se nacházel v jednom bloku s Makedonci a Thráky, se obrátil k císaři se slovy: „Dokdy budeme čekat a hynout? Já první půjdu a vy mě směle následujte! A vyhrajeme, protože je nás desetkrát více než jich.“⁶³ Jeho oddíl se tak 22. června vrhl na bulharské řady a zbytek vojsk jej následoval. Hned při prvním střetu ale byzantské vojsko vyděšeně uteklo. Jejich náhlý ústup chána Kruma překvapil, a myslel si, že je to vojenský trik. Nicméně když viděl, jak byzantští

⁵⁹ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 31.

⁶⁰ ZLATARSKI, Vasil. *Istorija na balgarskata daržava prez srednite vekove*. I. díl. Sofía, 2007, s. 263 – 264. ISBN 9540724449.

⁶¹ Tamtéž, s. 266.

⁶² ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 33.

⁶³ ZLATARSKI, *Istorija na balgarskata daržava prez srednite vekove*, cit. d., s. 268.

vojáci bezradně utíkají, dal rozkaz k jejich pronásledování. Porážka Byzantinců byla obrovská. Bulhaři zajali velký počet vojáků a také našli mnoho zbraní, které jejich nepřátelé během útěku zahodili. Utekl také byzantský císař, který proklínal vojevůdce i vojáky.⁶⁴

Bulharské vojsko následně táhlo do Adrianopole, „*kde Krum svěřil obléhání města svému bratrovi a s hlavní armádou pokračoval v tažení na Konstantinopol.*“⁶⁵ Mezitím byl byzantský císař Michael I. sesazen a nahradil ho již zmíněný Lev V. (813 – 830). Krum začal obléhat Konstantinopol 17. července 813. Obyvatelé hlavního města se shromažďovali na hradních zdech a s údivem pozorovali divné činy bulharského chána. Krum vykonával pohanské obřady. Nejprve obětoval mnoho lidí a zvířat svým bohům, poté vešel do moře umyl si nohy a pokropil vodou svá vojska. Voda měla ochránit bulharského chána a jeho vojska před nebezpečím. Krum ale brzy zjistil, že se Konstantinopol díky svému opevnění dobýt nedá, a proto požadoval osobní setkání s císařem, se kterým chtěl sjednat podmínky k uzavření míru. Císař Lev V. návrh přijal. Ne proto, že by byl velkým příznivcem míru, ale proto, že se mu naskytlá dobrá příležitost vypořádat se se svým nepřítelem. Vytvořil totiž zákeřný plán k zavraždění bulharského vládce. Třem střelcům bylo rozkázáno, aby se schovali blízko místa setkání a na znamení zastřelili Kruma. Brzy ráno Krum přijel na domluvené místo se třemi svými hodnostáři a se třemi zbrojnoši. Brzy po zahájení jednání udělal jeden z Byzantinců domluvený signál tím, že si sundal čepici. Krum si toho všiml a došlo mu, že se jedná o léčku. Rychle nasedl na koně a ujel. Schovaní střelci několikrát na utíkajícího Kruma vystřelili, ale nedokázali ho smrtelně zranit a jemu se podařilo uprchnout.⁶⁶

Tento zrádný atentát velmi bulharského chána rozhněval a rozhodl se krutě pomstít. Začal tím, že úplně zpusťoval okolí Konstantinopole. Nechal vypálit kostely, kláštery, domy a předměstí. Poté odešel na sever a cestou devastoval celou zem až do Adrianopole, která byla obklíčena Krumovým bratrem. S příchodem bulharského chána obléhání města zesílilo a obyvatelé města se nakonec vzdali. Celé obyvatelstvo Adrianopole, jednalo se přibližně o 10 000 lidí, bylo přestěhováno na sever od Dunaje.⁶⁷ Zatímco byzantinští obyvatelé prožívali tuto pohromu, císař Lev V. jim na pomoc nepřišel, přestože ho jeho sliby a vojenská povinnost zavazovala k ochraně poddaných.

Krum dále pokračoval ve svých výpravách. Na začátku zimy roku 813 vpadl se svojí armádou do Thrákie. Vojsko o síle přibližně 30 000 vojáků zpusťovalo oblast kolem

⁶⁴ Tamtéž, s. 268 – 269.

⁶⁵ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 46.

⁶⁶ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 33 – 34.

⁶⁷ RUNCIMAN, Steven. *A history of the First Bulgarian Empire*, cit. d., s. 65.

Arkadiopole (Lüleburgaz) a vrátilo se s obrovskou kořistí a 50 000 zajatci, kteří byli přesídlení na sever od Dunaje.⁶⁸

Chán Krum se po těchto vítězných taženích začal připravovat na rozhodující útok proti byzantskému hlavnímu městu. Proto shromáždil obrovskou armádu, která se skládala také ze slovanských kmenů a z Avarů. Tato armáda disponovala ohromnou výbavou. Obsahovala například velké bojové věže, „želvy“ na rozbíjení zdí, tzv. berany, které podkopávaly opevnění, ohnivá a kamenná děla apod. Tyto stroje musely být dovezeny k byzantskému hlavnímu městu na 5000 železných vozech, které táhlo 10 000 volů.⁶⁹ Byzantinský císař Lev V. věděl, že nemá dostatek sil k boji proti Bulharům, a proto hledal pomoc na franském dvoře Ludvíka Pobožného a opevňoval hradby hlavního města. Konstantinopol i celou říši zachránila jen Krumova neočekávaná smrt 13. dubna 814.⁷⁰

Okolnosti smrti chána Kruma jsou zahalené tajemstvím, které vedly ke vzniku nejrůznějších hypotéz. Podle jednoho byzantského pramene byl Krum podříznut. Jiné prameny vykládají, že Krum zemřel na „puknutí srdce“, přestože okolnosti nasvědčují tomu, že se jednalo o násilnou smrt. Podle překladu *Menologie* od císaře Basileia I. Krum zemřel kvůli svým hříchům, kdy začal být nenáviděn svými lidmi a byl jimi uškrcen.⁷¹ Někteří ale soudí, že se jednalo o rituální vraždu. Smysl rituální vraždy je ten, aby nadpřirozená síla dosavadního vládce přešla neporušená do jeho následovníka. Tento fakt by mohl být spojen se zprávou jednoho arabského pramene, který vypráví, že u Prbulharů z dávných dob existoval zvyk, podle kterého, když někdo z kmene vynikal svými schopnostmi a vlastnostmi, musel být poslán do nebe, aby odtud byl nápomocen božskými činy. Zvyk doporučoval, aby takový člověk byl uškrcen provazy. Není pochyb, že Krum se těšil výjimečnému respektu svého lidu, mohlo tudíž opravdu jít o rituální vraždu.⁷²

2.1.3 Vnitřní politika

Silný vliv chána Kruma na vývoj bulharského státu nelze hledat pouze v zahraniční politice. Velmi důležité jsou jeho zásluhy pro vnitřní stabilitu státu. Krum je považován za prvního zákonodárce v bulharských dějinách. Jeho zákoník je zachován v jednom pozdním pramenu z 10. století. Je zde popsán jako legendární pověst, což může být důvod, proč někteří

⁶⁸ ZLATARSKI, *Istorija na balgarskata daržava prez crednite vekove*, cit. d., s. 279.

⁶⁹ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 34.

⁷⁰ ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, cit. d., s. 128.

⁷¹ SOPHOULIS, Pananos. *Byzantium and Bulgaria, 775-831*. Boston: Brill, 2012, s. 24. ISBN 978-90-04-20695-3.

⁷² ANGELOV, Petăr. *Bălgarija i bălgarite v predstavite na vizantijscite: (VII - XIV vek)*. Sofija: Paradigma, 2011, s. 175 – 176. ISBN 978-954-326-152-9

historici pochybovali o jeho důvěryhodnosti.⁷³ Podle letopisce Suidase z 10. století prý sepsal nové zákony pod vlivem rozhovorů s poraženými Avary. „*Od nich zjišťoval, co pokládali za příčinu své porážky a dostalo se mu odpovědi, že to byly vnitřní rozboje, intriky velmožů spojené se vzájemnými pomluvami, rozkrádání majetku, pijanství a korupce.*“⁷⁴

Vzhledem k tomu, že sám Krum ve svém státě vlivem dlouhých válek pozoroval stejné problémy, poznal potřebu vypracování pevných zákonů. Docházelo k masovému zchudnutí obyvatelstva, přibývalo nemajetných, krádeže a žebrání se měnily ve způsob života. Všechna tato provinění Krumovy zákony těžce trestaly. Kromě toho řešily majetkové vztahy a závislost nemajetných rolníků na vyšších společenských vrstvách.

Zákony také uváděly do pořádku společenské vztahy a pomáhaly ke sjednocení dvou etnik ve státě – Slovanů a Bulharů. Krum byl znám tím, že nenadřazoval bulharské bojary nad slovanskými. Existují dva zdroje, které popisují bližší vztahy Kruma ke Slovanům. První z nich je byzantská kronika, ve které se uvádí, že z lebky byzantského císaře Nikefora I. byla vytvořena číše, kterou si Krum připíjel se slovanskými vůdci na znamení, že největší podíl na vítězství v roce 811 měli právě oni. Druhý zdroj, říká, že roku 812 Krum poslal muže jménem Dragomir do Konstantinopole, aby vyjednal mír. Jedná se pravděpodobně o slovanské jméno.⁷⁵

Chán Krum, jako vládce multietnického státu ve středověku, který chtěl, aby jeho celá země byla jednotná, musel určitě tolerovat různé etnické prvky ve státě. Můžeme tedy předpokládat, že udržoval dobré vztahy mezi oběma hlavními skupinami a že využil členy obou v různých civilních i vojenských pozicích. Docházelo tak k jejich smíšení a bulharská menšina se postupně asimilovala kulturně a jazykově se Slovanů.⁷⁶

Velký význam Krumovy vlády byl v reorganizaci ve státním vedení. V předchozích stoletích byl stát vybudován na způsobu federace, tj. Bulhaři a Slované si zachovávali svoji samosprávu a územní oddělenost. Znamenalo to, že spojení mezi provinciemi a hlavním městem bylo slabé. Chán Krum jako první viděl nutnost centralizace vlády, což v praxi znamenalo zlikvidování kmenové samosprávy a převedení provincií pod vedení osob přímo poddaných chánovi. První administrativní změny byly zavedeny na jihu od Staré Planiny. Podle starých vzorů byly tyto země pod vládou místních slovanských vůdců, Krum je ale podřídil svému bratrovi a dalším stratégům a nahradil tak starý princip novým administrativně

⁷³ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 35.

⁷⁴ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 45.

⁷⁵ FINE, *The early medieval Balkan....*, cit. d., s. 101 – 102.

⁷⁶ Tamtéž, s. 102 – 103.

územním. Toto byla cesta k reorganizaci celého státu, ve které pokračovali i jeho následovníci.⁷⁷

2.2 Chán Omurtag

Pořadí chánů, kteří následovali po Krumovi není zcela jasné. „*Jeden zdroj uvádí, že po Krumovi vládl nejprve jeho synovec Cok a potom Krumův syn Omurtag, jiný zdroj klade mezi Kruma a Omurtaga dokonce dva vládců – Dokuma a Dicevga, zatímco další tvrdí, že Omurtag vládl po Krumovi bezprostředně a nastoupil tedy hned roku 814.*“⁷⁸ Poslední varianta je potvrzena i byzantským pramenem z 11. století.

2.2.1 Omurtagovy vztahy s Byzancí

Omurtag ve výpravě proti Konstantinopoli nepokračoval, ale ani nepřijal návrhy byzantského císaře Lva V. na mír, pravděpodobně kvůli nepřijatelným podmínkám, které císař předložil. Proto Lev V. vtrhl na podzim roku 814 se svým vojskem do Thrákie, kde Bulhary porazil. Obě armády se setkaly u města Burtudizon (dnes Babaeski).⁷⁹ Na začátku bitvy císař inscenoval ústup, což vedlo k tomu, že Bulhaři začali byzantské vojsko pronásledovat. Jejich řady se rozpadly, čehož Byzantinci využili a Bulhary pobili. Sám chán Omurtag se bitvy osobně účastnil, podařilo se mu ale uprchnout.

Tato porážka donutila Omurtaga k mírovému jednání s Byzantskou říší. Na počátku roku 815 přijeli bulharští vyslanci do Konstantinopole, kde se konal ceremoniál podpisu mírové smlouvy. V byzantských kronikách jsou zachovány podrobnosti tohoto ceremoniálu. Aby se prý zajistilo silnější spojení mezi státy, tak bulharští vyslanci přísahali podle křesťanských zvyků, zatímco císař podle pohanských.⁸⁰ Pohanská přísaha měla pro Bulhary hlubokou symboliku. Lev V. musel vylít číši vody na zem, což se vykládá jako varování, že pokud bude přísaha porušena, poteče krev jako právě prolitá voda. Obrátil koňská sedla, a to znamenalo, že pokud poruší mír, nebude už moci jezdit na koních. Dále musel vytrhat trávu, což varovalo před tím, že nezůstane ani tráva, pokud bude mír porušen. Poté svázal tři kožené řemeny, které měly symbolizovat sílu jejich dohody.⁸¹ Mír byl uzavřen na 30 let a obsah této mírové smlouvy zachycuje tzv. Sjurejmankojský nápis⁸², který byl vytesán na mramorovém sloupu a nalezen u vesnice Sjurejmankoj (dnešní Sečiště) nedaleko Nového Pazaru. Mírová

⁷⁷ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 35 – 36.

⁷⁸ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 46.

⁷⁹ ZLATARSKI, *Istorija na balgarskata daržava prez crednite vekove*, cit. d., s. 298.

⁸⁰ ANGELOV, Petăr Dimitrov, SAZDOV Dimităr G. a STOJANOV Ivan Iliev. *Istorija na Bălgarija (681 – 1944)*, I. díl. Sofia, 2003, s. 60. ISBN 954-638-121-7.

⁸¹ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 37.

⁸² Viz obrazová příloha č. 7.

smlouva obsahuje čtyři klauzule: první vymezovala hranici mezi Bulharskem a Byzancí. Bulharská říše se rozšířila, když získala území horního toku Marice a území okolo Serdiky (Sofie). Tři další se zabývaly výměnou zajatců mezi oběma stranami.⁸³

Mírová smlouva byla kolem roku 820 doplněna o dohodu o vzájemné pomoci v případě nebezpečí. Svědčí o tom poskytnutá pomoc Bulharů byzantskému císaři Michalovi II. (820 – 829). Ten se bránil vzpouře Tomáše Slovana, který chtěl získat císařskou korunu a od roku 821 obléhal Konstantinopol. V říjnu roku 823 se vojsko chána Omurtaga vydalo směrem ke Konstantinopoli. Tomáš Slovan proto přerušil obléhání hlavního města a vydal se proti bulharskému vojsku s celou svou armádou. Jeho vojsko bylo však poraženo. Omurtag podpořil byzantského císaře také v boji proti Arabům.⁸⁴

2.2.2 Konflikt s Franckou říší

Mír s Byzancí umožnil Omurtagovi soustředit se na záležitosti na severozápadní hranici. Tam se slovanské kmeny Timočanů, Braničevců a Abdodritů roku 818 odtrhly od spojení s bulharským státem a odešly do Panonie, kde je přijal tamní kníže Ljudevit (810 – 823). Důvodem jejich odchodu byl pokus chána Omurtaga o likvidaci kmenové samosprávy. Chtěl totiž pokračovat v centralizaci státu po vzoru svého otce Kruma. V roce 823 byl však Ljudevit poražen Franskou říší a Timočané, Braničevci a Obodrité se dostali pod její nadvládu. Hranice Franků byla výrazně rozšířena a nyní k ní byla přiřazena i území, která Bulhaři považovali za své.⁸⁵

Proto mezi lety 824 – 826 bulharští vyslanci přijeli na dvůr franckého císaře Ludvíka Pobožného, aby vyřešili tento pohraniční spor. Dostávalo se jim ale jen vyhýbavých a nejasných odpovědí. Při posledním jednání chán poslal císaři ultimátum, že pokud nebude spěchat s vyřešením sporu, dojde k napadení jejich hranic. Ludvík se ale nadále s odpovědí zdržoval, především díky šíření zvěstí, že se Omurtag stal obětí spiknutí. Toto chování Franků přimělo chána Omurtaga k tomu, že vyslal své loďstvo v roce 827 na řeku Drávu a donutil separatistické slovanské kmeny uznat vládu Bulharů. Úder byl tak nečekaný, že Frankové nemohli Slovanům pomoci. O dva roky později Bulhaři svou výpravu zopakovali a tentokrát byla místní slovanská knížata vyhnána a nahrazena bulharskými správci.⁸⁶

⁸³ HAVLÍKOVÁ, Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. In: *Parrésia: revue pro východní křesťanství*, cit. d., s. 326

⁸⁴ ANGELOV, Petăr. *Bálgarija i bálgarite v predstavite na vizantjicite: (VII - XIV vek)*, cit. d., s. 176.

⁸⁵ FINE, *The early medieval Balkans...*, cit. d., s. 107.

⁸⁶ ANGELOV, SAZDOV, STOJANOV. *Istorija na Bálgarija (681 – 1944)*, cit. d., s. 61 – 62.

2.2.3 Vnitřní politika

Omurtag rozdělil zemi na tzv. župy, v jejichž čele stáli župani, kteří byli přímo podřízeni chánovi. „Větší část původních území včetně hlavního města tvořila tzv. ‚vnitřní země‘ spravována ‚vnitřními bojary‘, kde se jednotliví chánovi rádcové stali státními úředníky s přesně vymezenou pravomocí. Naproti tomu ve ‚vnějších územích‘ (tj. vzdálenější od centra a převážně slovanských) bylo kmenové zřizování nahrazováno státní správou pod vedením chánovi podřízených ‚vnějších bojarů‘, dosazených z centra.“⁸⁷ Tato reforma vedla ke vzniku jednotné správy, k prolínání obou etnik a upevnění jejich svazku.

Došlo také ke změnám v armádě. Ta se nejprve skládala z bulharského a slovanského vojska, která se v době potřeby spojila. Za vlády Omurtaga vznikla však sjednocená armáda, která byla složena ze stálé družiny chána a dobrovolníků, kteří byli svoláváni v případě nutnosti. Bulharská armáda byla dobře organizovaná vojenská síla, ve které vládl velmi přísný řád a disciplína. Za nesplnění rozkazů, projevenou nedbalost ke zbraním či k vojenským koním byly vydávány tvrdé tresty.⁸⁸

Během Omurtagovy vlády se země začala zvelebovat. Hlavní město Plisku, která byla roku 811 vypálena, nechal znovu obnovit. Na troskách Krumova paláce vznikl nový, menší palác s impozantní halou. Z Plisky se stalo kamenné město, mělo dvojí systém opevnění, nacházely se v ní pohanské chrámy a stalo se stabilním sídlem chána. Mezi lety 821 – 822 nechal vybudovat u řeky Tiča palác, kam přemístil svá vojska na obranu proti Byzantincům a přes tutéž řeku nechal postavit most.⁸⁹ To zachycuje Čatalarský nápis⁹⁰, který byl nalezen ve vesnici Čatalar (dnešní Krumovo), podle kterého také v paláci nechal vztyčit čtyři sloupy, na které umístil dva lvy. Ty ukořistil jeho otec Krum v chrámu na předměstí Konstantinopole.

Za vlády Omurtaga docházelo také k silnému pronásledování křesťanů. Všem křesťanům v bulharském státě bylo dokonce nařízeno, pod hrozbou trestu smrti, jíst během velikonočního půstu maso. Pravděpodobně jen 14 biskupů a kněží odmítlo porušit křesťanský zákon a byli zavražděni. Ostatní se podřídili vůli chána. Byl také zaznamenán následující zajímavý dialog. Když jeden z byzantských zajatců začal opěvovat Krista a hanit pohanské modly Prabulharů, chán Omurtag mu odpověděl těmito slovy: „Neponižuj naše bohy, protože jejich síla je velká. Důkazem toho je to, že my, kteří je uctíváme, jsme pokořili celý římský stát. Proto, kdyby tvůj Kristus byl opravdovým bohem, jak ho ty nazýváš, spojil

⁸⁷ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 48.

⁸⁸ SOPHOULIS, Pananos. *Byzantium and Bulgaria, 775-83*, cit. d., s. 24.

⁸⁹ ANGELOV, SAZDOV, STOJANOV. *Istorijska Bălgarija (681 – 1944)*, cit. d., s. 63.

⁹⁰ Viz obrazová příloha č. 8.

by se s vámi a zachoval by vaši svobodu, protože mu sloužíte a uctíváte ho.“⁹¹ Křesťanství se v Bulharsku začalo šířit především prostřednictvím byzantských uprchlíků a zajatců. Pronásledování nebylo pouze z důvodu náboženské nesnášenlivosti, ale kvůli obavám z posílení byzantského vlivu v Bulharsku. Křesťanství ale proniklo i do paláce. Omurtagův nejstarší syn Enravot oslabil víru svého otce a stal se křesťanem.⁹²

Podobizna chána Omurtaga je zachována na jednostranné zlaté medaili.⁹³ Je na ní vyobrazen v šatech a klenotech byzantských císařů. Je oblečený v tunice a plášti, který je na jeho pravém rameni připnutý sponou. Na hlavě má nevysokou korunu (císařský věnec), v jejímž středu je kříž. V pravé ruce bulharský vládce drží kříž a v levé pytlíček s hlinou, která mu měla připomínat, že je smrtelný. V levé polovině medailonu je vepsán text: „Kan sjubigi Omurtag“, tj. veliký chán Omurtag.⁹⁴

To, že je na svém medailonu chán Omurtag prezentován se všemi znaky císařské moci neudivuje nikoho, protože se tyto vladařské znaky používaly již od doby chána Tervela. Rozpaky však vyvolává kříž, který chán Omurtag drží v pravé ruce a který zdobí i jeho korunu. Jak víme, chán byl nepřítel křesťanství a zarytým pohanem. Omurtag byl nejvyšším pohanským knězem a v jednom z jeho nápisů jsou zmíněny dary, které obětoval turkickému nejvyššímu bohu nebes Tängrovi. Jiný byzantský pramen hovoří o velkolepém přinášení obětí přímo před křesťany s úmyslem dokázat jim přednost bulharského náboženství a snahu obrátit je k pohanské víře. Možné je ale také vysvětlení, že v byzantské císařské ideologii kříž ztratil svůj význam jako symbol utrpení a mučednictví Krista a stal se nejdůležitějším znakem moci. Proto si Omurtag půjčil tento symbol jako nejdůležitější znak moci a symbol neustálého vítězství, čímž se formálně vyrovnával císaři.

Na konci Tarnovského nápisu chán Omurtag nechává následující vzkaz pro další generace: „Člověk, když dobře žije, umírá a rodí se jiný. Ať ten, který se později narodil, a který se dívá na tato písmena, si vzpomene na toho, kdo je psal. A jméno vládce je Omurtag. Ať mu bůh dá, aby se dožil do sta let.“⁹⁵

Omurtag si za manželku pravděpodobně vzal Slovanu. Jeho tři synové měli slovansky znějící jména. Nejstaršímu synovi Envarotovi, zvanému též Voin, bylo odebráno právo na trůn, právě kvůli přijetí křesťanství. Jeho druhý syn Zvinica zemřel ještě za Omurtagova života, a tak se jeho nástupcem stal nejmladší syn Malamir.

⁹¹ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 39.

⁹² ANGELOV, SAZDOV, STOJANOV. *Istorijska na Bălgarija (681 – 1944)*, cit. d., s. 63.

⁹³ Viz obrazová příloha č. 9.

⁹⁴ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 41.

⁹⁵ Tamtéž, s. 41 – 42.

2.3 Chán Malamir

Malamir nastoupil na trůn po smrti svého otce v roce 831. Tím, že mu bylo uděleno následnictví, porušil starobulharský zákon, podle kterého měl trůn patřit prvorozenému synovi. Omurtag ho za svého následníka označil proto, že si byl jist jeho oddaností pohanské víře. Malamir byl ale v této době ještě nezletilý a musel vládnout společně s kavchanem Isbulem.⁹⁶

2.3.1 Zahraniční politika

Isbul a Malamir se snažili udržet dosavadní přátelské vztahy se sousedními zeměmi. Proto byli v roce 832 posláni do Franské říše bulharští vyslanci s bohatými dary, kteří s franským králem Ludvíkem Pobožným prodloužili mír. S Byzantskou říší se nejprve také udržovaly dobré vztahy, ale krátce před smrtí chána Malamira se zhoršily. Došlo ke konfliktu, který vyústil v krátkou válku. Jediné informace o tom máme díky tzv. Malamirskému nápisu. Podle něj Bulhaři, kteří byli v této válce vedeni přímo kavchanem Isbulem, dobyli Burtudizon (Babaeski), Filippopolis (Plovdiv) a Provad (Provadija). *„Malamirský nápis je vytesaný do 2,5 m vysokého sloupu, který byl nalezen v turecké hrobce Tombul džamii v bulharském Šumenu. Nápis je považován za tolik významný, že je v bulharské historiografii někdy označován jako ‚Malamirův letopis‘. Jeho autor Malamir se odvolává na svého děda Kruma a otce Omurtaga a naznačuje tak rodovou a dynastickou posloupnost, opodstatnění a zdůvodnění svých nároků na bulharský trůn. Tento nápis také zmiňuje uzavření třicetiletého bulharsko-byzantského míru v roce 815.“*⁹⁷

2.3.2 Vnitřní politika

Ve vnitřní politice chán Malamir držel tradice svého otce. Jeden z nápisů zmiňuje, že za jeho vlády byl vybudován přívod vody do Plisky na rozkaz kavchana Isbula. Posvěcení vodovodu proběhlo během svátečního obřadu – kavchan ho daroval Malamirovi a ten bohatě obdaroval šlechtu. Slavnosti byly ukončeny velkým veselím.

Během Malamirovy vlády došlo k vyhocení sporu s bratrem Enravotem. Tato událost byla zapsána ochridským arcibiskupem Theofylaktem v 11. století. Enravot si po smrti svého otce vzpomněl na jednoho byzantského zajatce jménem Kinam. Ten byl jako mladý zajat u Adrianopole za vlády Kruma a při rozdělování zajatců byl přidělen jako otrok Omurtagovi. Kinam byl velice schopný otrok, ale stále zůstával věrný svému náboženství, Omurtag se ho

⁹⁶KUMANOV, Milen Kostadinov. *681-1948: iz istorijata na bǎlgarskata narodnost i dǎržava*, cit. d., s. 17.

⁹⁷HAVLÍKOVÁ, Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. In: *Parrésia: revue pro východní křesťanství*, cit. d., s. 326 – 327.

snažil přemlouvat, aby se vzdal Krista, ten ale odmítl a chán rozkázal, aby byl uvězněn. Podle Theofylakta Ochridského byl „*nádherný a pohledný svým vzhledem, ale jeho duševní krása byla mnohem slavnější a božská oproti jeho současníkům a jeho vlastnosti ho zdobily všemi ctnostmi pravého křesťana.*“⁹⁸ Enravot požádal svého bratra o propuštění Kinama. Ten byl v žaláři nalezen velmi slabý a vyhladovělý. Enravot ho nejprve nemohl ani poznat a ptal se na příčiny jeho změny. Kinam mu vyprávěl o mučení v žaláři, které zapříčinila pouze jeho víra v Krista. On sám ale toto utrpení považoval za potěšení a oběť ve jménu Krista. Dlouhé rozhovory mezi nimi skončily tím, že se Enravot stal upřímným a přesvědčeným křesťanem. Prostudoval velké tajemství zbožnosti, porovnal její čistotu s nečistotou bulharského náboženství a sílu Božího slova s hnilobou bulharské pošetilosti a přijal křest. Když se o tom Malamir dozvěděl, byl velice rozzlobený a pokládal to za urážku bohů svých otců. Malamir dal Enravotovi podmínku, že pokud se nevzdá cizího boha, čeká ho smrt. Enravot to však odmítl, protože upřednostňoval zemřít ve jménu Krista, než žít s bezbožnými, a proto byl na rozkaz chána Malamira sťat.⁹⁹

Od Theofylakta máme také zaznamenané proroctví, podle kterého Enravot těsně před svou smrtí předpověděl budoucí vítězství křesťanství v bulharských zemích a brzkou smrt svého nespravedlivého bratra. O tři roky později (roku 836) se proroctví vyplnilo a Malamir zemřel. Brzká smrt mladého chána pravděpodobně nebyla důsledkem přirozených okolností. Podle Theofylakta Ochridského se to dalo vykládat jako odplata křesťanských kruhů v Bulharsku.¹⁰⁰

2.4 Nástupnictví po Malamirovi

Problém s následnictvím na bulharský trůn po Malamirově smrti je jedním z nejvíce sporných období v historiografii tohoto státu, protože neexistují žádné jasné a přesné texty o osobnosti následníka. Jediným zdrojem z 9. století, který odkazuje na nástupce Malamira je fragmentární nápis¹⁰¹, který byl nalezen ve Filippi ve východní Makedonii (na území dnešního Řecka) poprvé v roce 1707. Postupem času byl však zasypán a znovu objeven až v roce 1923. Nápis se týká vojenského tažení Bulharů, které souviselo s povstáním Slovanů (roku 837) na území byzantské říše. Podle tohoto nápisu je chánem Bulharska v tomto období Presijan.

⁹⁸ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 44.

⁹⁹ ZLATARSKI, *Istorija na balgarskata daržava prez crednite vekove*, cit. d., s. 332 - 333.

¹⁰⁰ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 45.

¹⁰¹ Viz obrazová příloha č. 11.

O Presijanovi existuje ale několik rozporných informací. Konstantin VII. Porfyrogennetos ve své práci *De administrando impero* mluví o Presijanovi jako o otci Borise-Michala a popisuje jeho válku proti srbskému knížeti Vlastimirovi. Na základě tohoto dokumentu můžeme ale jen konstatovat, že Presijan byl současníkem právě tohoto srbského knížete. Práce Theofylakta Ochridského *Život patnácti tiveriopolských mučedníků* je v rozporu s vyprávěním Konstantina VII. Theofylakt totiž tvrdí, že po smrti Malamira na trůn usedl syn jeho bratra Zvinice, kterého později nazval Borisem.

Rozpory mezi těmito verzemi jsou následující:

1. Konstantin VII. Porfyrogennetos tvrdí, že Malamirův nástupce je Presijan, zatímco podle Theofylakta je to Boris.
2. Podle Konstantina VII. Porfyrogennetose je Boris syn Presijana, ale podle Theofylakta je to syn Zvinice.

Historici Vasil Zlatarski, John Bagnell Bury a Steven Runciman se snaží kombinovat obě tyto verze. Podle Zlatarského je Presijan synem Zvinice a nástupcem svého strýce Malamira. Tato hypotéza je ale v rozporu s tvrzením Theofylakta. Bury předpokládá, že Presijan na konci své vlády přijal slovanské jméno Malamir, tím pádem, že je Presijan-Malamir jednou a toutéž osobou. Je obtížné přijmout hypotézu Buryho, že vládce může změnit své jméno na konci vlády, a proto je to také pozdějšími fakty zpochybňováno. Nakonec se vědci shodují v tom, že již zmíněný nápis nalezený v Šumenu (Malamirův nápis), je dřívější než ten ve Filippi, který byl vytesán v době Presijana. Runciman dementuje myšlenku Zlatarského a Buryho a věří, že Presijan byl jen členem chánské rodiny a náčelníkem bulharské armády. Jeho hypotéza byla však vyvrácena díky druhému objevu nápisu ve Filippi roku 1923. Nápis potvrzuje, že Presijan byl chán a ne jen velitele armády chána Malamira.

Ve vědeckých kruzích se v současnosti pracuje se dvěma hypotézami – Vasila Zlatarského, jehož hypotézu přijali bulharští vědci a J. B. Buryho, který byl přijat vědci v západní Evropě.¹⁰²

2.5 Chán Presijan

Když se budeme řídit hypotézou Vasila Zlatarského, po chána Malamirovi nastoupil jeho synovec Presijan (836 – 852). Stejně jako jeho strýc byl v této době ještě nezletilý a vládl společně s kavchanem Isbulem.

¹⁰²WASILEWSKI, Tadeusz. *Bálgarija i Vizantija IX – XV vek*. Sofia, 1997, s. 15 – 17. ISBN 954-430-411-8.

Na počátku své vlády chán Presijan dobyl město Filippi, kde byl nalezen již zmíněný nápis. Na něj nechal vytesat: „*Bůh vidí toho, kdo hledá pravdu i toho, kdo lže.*“ Na důvod tohoto válečného tažení „*existují dva názorové tábory. Podle jednoho chtěl chán Presijan využít nesnázi Byzantinců způsobených povstáním Slovanů a tlakem Arabů na východní hranici byzantské říše a obsadit území povstavších Slovanů. Druhá názorová skupina se naopak domnívá, že bulharské vojsko povolala Byzanc na pomoc proti povstalým Slovanům, aby tak odvedla pozornost od událostí na dolním toku Dunaje.*“¹⁰³ Tam mělo dojít k povstání byzantských zajatců, kteří tam byli přemístěni již za chána Kruma. Každopádně víme, že Bulhaři ovládli střední a část jižní Makedonie (kromě Soluně a okolí) a území Bulharska se tak rozšířilo až po Egejské moře a poprvé získalo území kolem Ochridu.¹⁰⁴

Roku 839 chán Presijan zahájil výpravu proti Srbům. Tato ničím nevyvolaná válka byla velice zvláštní, protože do té doby Bulhaři a Srbové žili v míru. Vysvětlení, že výprava měla za cíl obsadit pásmo, které rozdělovalo bulharské území v Makedonii a Braničevskou oblast, sotva odpovídá pravdě. Náhle zhoršení poměrů mezi oběma dříve přátelskými státy může být vysvětleno činy byzantské diplomacie. Cílem císaře Theofila bylo vytvořit nové ohnisko napětí na západní bulharské hranici, které by odradilo chána Presijana od jeho dalšího obsazování Makedonie. Válka mezi Bulhary a Srby trvala celé tři roky (od r. 839 do r. 842), ale Presijan ničeho nedosáhl, jen většina jeho vojska byla pobita.¹⁰⁵

Toto jsou veškeré dochované zprávy a informace o chánu Presijanovi. V roce 852 byl již na trůně jeho syn Boris.

2.6 Kníže Boris

Otcem knížete Borise byl Presijan, ale vzhledem k tomu, že pohanští Bulhaři byli polygamní, identita jeho matky není známá. Lze ale předpokládat, že byla ze vznešené či bojarské rodiny. Jméno Boris má několik výkladů. Podle jednoho z nich je toto jméno odvozené od staroturkického slova „*бъори*“ (vlk), podle druhého je jeho původ z mongolského slova „*bogori*“ (malý, nízký) a podle dalšího názoru má původ altajský a spojuje se s „*bars*“ (tygr). Poslední zmíněné má největší počet zastánců, a proto se jméno Boris má překládat jako Tygran.¹⁰⁶ K dispozici máme několik spolehlivých zpráv o detailech

¹⁰³ HAVLÍKOVÁ, Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. In: *Parrésia: revue pro východní křesťanství*, cit. d., s. 327 – 328.

¹⁰⁴ FINE, *The early medieval Balkans.....*, cit. d., s. 109.

¹⁰⁵ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek.....*, cit. d., s. 46 – 47.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 48.

jeho fyzického vzhledu. V četných freskách a mozaikách je zobrazen jako vousatý, tmavovlasý bojovník nebo jako svatý v rouchu byzantského stylu.¹⁰⁷

2.6.1 Zahraněční politika

Na počátku své vlády byl Boris I. zapojen do různých vojenských tažení. V roce 853 se spojil s velkomoravským knížetem Rastislavem proti Východofranské říši. Tažení slovanských spojenců bylo však neúspěšné a podle Theofylakta Ochridského „mrak Franků pokryl celé Bulharsko“.¹⁰⁸ Tato porážka donutila Borise, aby zlepšil vztahy s východofranským králem Ludvíkem Němcem a zničil tak alianci s Velkou Moravou. Do této války byl zapojen také chorvatský kníže Trpimír (845 – 864), který se musel podříditi svrchovanosti východofranského krále. Trpimírovi se pravděpodobně roku 855 podařilo bulharské vojsko porazit a uzavřít s Borisem I. mír.¹⁰⁹

Bulharský vládce chtěl využít situace, která nastala v Srbsku. Tam došlo po smrti srbského knížete Vlastimíra (836 – cca 852) k roztržce mezi jeho syny Mutimírem, Strojimírem a Gojnikem a srbské knížectví se rozdělilo na tři části. Boris byl však znovu poražen a jeho syn Vladimír byl zajat společně s dvanácti bojary. Požádal proto o osobní setkání se srbským knížetem Mutimírem, na kterém se dohodli o míru a o vrácení zajatců. Boris se obával léčky, a proto trval, aby jej synové srbského knížete Bran a Štěpán vyprovodili k pohraničnímu hradu Ras. Tam bulharský vládce předal na znamení uzavřeného míru dary, jako byli například psi, sokoli nebo kožešiny.¹¹⁰

Poté Boris obrátil svou svoji pozornost k Východní Thrákii, kde se Bulhaři neustále střetávali s Byzantinci. V té době v Byzantské říši vládla jako regentka za svého syna Michaela III. císařovna Theodora. Boris poslal vyslance do Konstantinopole se zprávou, že pokud napětí na hranicích neopadne, zahájí do Byzantské říše tažení. Císařovna odpověděla, že ona osobně povede své vojsko a i když jej neporazí, přesto bude vítězství na její straně, jelikož on zvítězí pouze nad ženou.¹¹¹ Podle byzantských historiků tato odpověď stačila k tomu, aby Boris od svých snah o tažení ustoupil a usoudil, že je nutné obnovit mírovou smlouvu. Je s podivem, že by pouze tento výrok císařovny Theodory vedl k uzavření míru.

¹⁰⁷ SPENCE, Richard B. Boris I of Bulgaria. In: *Dictionary of world biography: The middle ages*. Volume II. Pasadena: Salem Press, 2000, s. 175. ISBN 0-89356-314-5.

¹⁰⁸ FINE, *The early medieval Balkans*...., cit. d., s. 112.

¹⁰⁹ RYCHLÍK, Jan a Milan PERENČEVIĆ. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států, s. 26. ISBN 978-80-7106-885-3.

¹¹⁰ PELIKÁN, Jan, Lubomíra HAVLÍKOVÁ, Tomáš CHROBÁK, Jan RYCHLÍK, Miroslav TEJCHMAN, Ondřej VOJTĚCHOVSKÝ. *Dějiny Srbska*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Dějiny států, s. 27. ISBN 978-80-7422-217-7.

¹¹¹ WHITE, BERRIGAN, *The Patriarch and the Prince*...., cit. d., s. 10.

Nicméně víme, že mír byl uzavřen roku 856 a byl stejně důležitý jak pro Byzanc, která byla zaneprázdněná arabským nátlakem, tak i pro Bulharsko, pro které představovala jistotu klidu na hranicích.¹¹²

2.6.2 Přijetí křesťanství

První roky panování chána Borise proběhly ve válkách, které mu přinášely jen zklamání, jelikož se mu nepodařilo ani jednou na bitevním poli zvítězit. Tyto neúspěchy ho přivedly ke změně ve strategii jeho státní politiky. Vzhledem k tomu, že v této době bulharský stát sahal od Černého až po Jaderské moře, narážel díky tomu na dvě významné říše – Byzantskou a Východofranskou. Pro oba tyto státy bylo Bulharsko stále barbarskou zemí, a proto chtěl Boris dosáhnout jejich úrovně.¹¹³ Existuje několik legendárních příběhů, které Borise přesvědčily o přijetí křesťanství. Jedním z nich je ten, že Borisova sestra byla během svého zajetí v Konstantinopoli pokřtěna. Poté, co se vrátila zpět do Bulharska, vedla nepřetržitě rozhovory se svým bratrem a zdůrazňovala a vyzdvihovala mu výhody křesťanského Boha. Tak silně na něj její vyprávění zapůsobilo, že se jednoho dne rozhodl stát se křesťanem. Ve skutečnosti se díky ní spíše o křesťanství poprvé více dozvěděl. Další legenda vypráví o tom, že si Boris postavil palác a původně si přál na jeho vnějších zdech vymalovat lovecké scény. Pozval byzantského mnicha-malíře a nařídil mu, aby nakonec zobrazil scénu, která vyvolá strach a údiv. Tento mnich věděl, že nic jiného nevyvolá tolik hrůzy jako druhý Kristův příchod. A vylíčil ho přesně: na jedné straně spravedliví dostávají odměnu za utrpení, které prožili, na straně druhé hříšníci zbití a násilně posílání k očekávanému mučení. Když Boris po dokončení obrazu uviděl tento výjev, ze strachu před Bohem přijal křest.¹¹⁴

Skutečné příčiny pro přijetí tohoto nového náboženství musíme hledat uvnitř bulharského státu. V průběhu let se Boris dozvěděl o duchovním úpadku tradičního bulharského pohanství, které se stále více spojovalo se sociální zaostalostí, nigramotností a také s možným odporem vůči centrální knížecí moci. Pohanství se v polovině devátého století ukázalo být jasně horší jak duchovně, tak i politicky než křesťanství. To nabídlo kulturní a společenský pokrok zavedením gramotnosti a disciplinovaným způsobem života. Křesťanství také poskytlo možnost zesílení moci panovníka, protože v křesťanství byl panovník přijímán jako Bohem dosazený autokrat s nejvyšší mocí nejen nad státem a lidmi,

¹¹² ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek...*, cit. d., s. 48.

¹¹³ ANGELOV, Petar. *Bálgarija i bálgarite v predstavite na vizantijsite: (VII - XIV vek)*, cit. d., s. 183.

¹¹⁴ WHITE, BERRIGAN, *The Patriarch and the Prince...*, cit. d., s. 13.

ale i nad samotnou církví.¹¹⁵ Zároveň se Boris domníval, že pohanské náboženství se stalo překážkou k dosažení vnitřní jednoty ve společnosti. Navíc nemohl ignorovat skutečnost, že křesťanské náboženství už mělo v Bulharsku velké množství příznivců. Křesťanskou víru již vyznávalo slovanské obyvatelstvo žijící na území, které bylo v průběhu 9. století připojeno k bulharskému státu a také velký počet byzantských zajatců na bulharském území. Pod vlivem již zmíněného vězně Kimana pronikla nová víra do rodiny chána Omurtaga.

V 9. století existovala nejednota mezi východní (později pravoslavná) a západní (později katolická) křesťanskou církví. Jednalo se především o spor kvůli obsazení pozice konstantinopolského patriarchy. Kolem roku 847 se konstantinopolským patriarchou stal Ignatios. Ten měl však velice přísné praktiky a zároveň se dostal do konfliktu s vládnoucí skupinou, a proto byl v roce 858 sesazen a poslán do vyhnanství. Novým patriarchou byl 25. prosince 858 zvolen laik Fótios (858 – 867, 877 – 886). Ve stejném roce se stal papežem Mikuláš I. (858 – 867). Ten kolem roku 861 poslal své legáty do Konstantinopole, aby vyjádřil pobouření nad situací, že vysvěcený patriarcha byl nahrazen laikem. Kolem roku 863 se proto konal církevní sněm, kde papež Mikuláš I. exkomunikoval Fótia. Ten i přesto, že byl dán papežem do klatby, dále vykonával svou činnost a sepsal veškeré rozdíly mezi východní a západní církví. Díky těmto událostem se Boris I. musel podřídit buď papeži při přijetí západní církve nebo konstantinopolskému patriarchovi a císaři Michaelovi III při přijetí církve východní.¹¹⁶

Je jisté, že se Boris o přijetí křesťanství rozhodl po mnoha váhání a pochybnostech. Věděl že nebezpečí se ukrývá nejen v pohanské reakci uvnitř státu, ale také z vnějška, protože společně s křesťanstvím vstupovalo Bulharsko do cizího politického vlivu. Zpočátku se Boris rozhodl orientovat na církev západní a ještě před rokem 863 se Ludvíkovi Němci zavázal, že přijme křesťanství podle západního vzoru. Tento krok by pro Byzantskou říši znamenal konec jejího politického vlivu nad bulharským státem. A tak na podzim roku 863 Byzantská říše, poté co porazila Araby, zorganizovala náhlé tažení proti bulharskému státu. Byzantské loďstvo bylo posláno podél bulharského pobřeží Černého moře. Armádě se podařilo poměrně snadno proniknout do vnitrozemí Bulharska, což bylo způsobené především díky přírodním katastrofám, které Bulharsko postihly. Nejprve došlo k zemětřesení, které podle středověkých kronikářů trvalo 40 dní a poté celou zemi zasáhl hladomor, k němuž došlo v důsledku velké neúrody. Boris se obával obrovské porážky, a proto vyzval byzantského císaře Michaela III.

¹¹⁵LANG, David Marshall. *The Bulgarians: from pagan times to the Ottoman conquest*. Boulder, Colo.: Westview Press, 1976, s. 56. ISBN 0-89158-530-3.

¹¹⁶WHITTOW, Mark. *The making of Byzantium, 600-1025*. Berkeley: University of California Press, 1996, s. 283. ISBN 978-0520204973

k mírovému jednání. To skončilo uzavřením míru mezi oběma národy a přesto, že pro Byzantskou říši byla tato válka vítězná, souhlasila s územními ústupky. Boris připojil k Bulharsku oblast jihovýchodní Thrákie. Jako odměnu císař Michael III. požadoval, aby se Boris vzdal aliance s Ludvíkem Němcem a aby Bulhaři přijali křesťanství z východní konstantinopolské církve.¹¹⁷

Na začátku roku 864 do Plisky přišli byzantští duchovní a pokřtili Borise a jeho rodinu a také významné Bulhary. Sám byzantský císař se stal kmotrem bulharského vládce, a proto Boris přijal křesťanské jméno Michael. Pohanský titul *chán* byl zaměněn za slovanský *kníže*. Pokřtění bulharského státu bylo zaznamenáno na nápisu na dnes již ztraceném sloupu z Balší v jižní Albánii.¹¹⁸ Nápis o přijetí křesťanství se nacházel v horní polovině sloupu.¹¹⁹

Boris přijal křesťanství tajně a v noci. Tento fakt svědčí o tom, že se rozhodl učinit riskantní a nepopulární krok. Tak jeho činy hodnotily kruhy bulharské společnosti, které zůstaly věrné pohanským bohům. Ty se brzy spojily v opozici, která měla stoupence jak mezi šlechtou, tak i mezi lidmi. Pro ně zrada pohanských bohů znamenala zradu vůči národnostnímu základu a kapitulaci před Byzancí a její politikou. Pro Bulhary byl Kristus cizí bůh, bůh věčných nepřátel. Byzantinci byli vetřelci v bulharské zemi a zároveň byzantští kněží vedli obřady v řečtině, které většina obyvatelstva nerozuměla. Bouře postupně zesilovaly a v roce 865 se Boris ocitl před otevřeným povstáním celého národa, kde se všechny oblasti hlásily k ochraně starých bohů. Boris, který se opíral o podporu velké části aristokracie si krutě poradil s vůdci povstání – 52 významných bojarů bylo pobito společně s celými jejich rody, včetně malých dětí. Boris si byl vědom, že potlačení povstání neznamena odstup od pohanství, a proto bylo nutné postupně vyhlazovat pohanské kultury.¹²⁰

Boris si také uvědomoval, že „*rozhodování obou nejvyšších představitelů křesťanství – římského papeže a konstantinopolského patriarchy – mnohdy závisí na vůli císařů. Zároveň mu bylo jasné, že oba císařové mají moc nejen světskou, nýbrž i církevní. Aby se vyhnul jakékoliv závislosti na byzantském císaři, žádal na Byzanci zřízení samostatného patriarchátu pro bulharské země.*“¹²¹ Konstantinopolský patriarcha Fótios poslal pravděpodobně na Borisovu žádost dopis, ve kterém objasňuje základní dogmata křesťanské víry. Obsahuje více než sto rad, jak se má jednat při správě státu, jak se má správně chovat křesťanský vládce

¹¹⁷ ANGELOV, SAZDOV, STOJANOV. *Istorijska na Bălgarija (681 – 1944)*, cit. d., s. 70.

¹¹⁸ Viz obrazová příloha č. 13.

¹¹⁹ HAVLÍKOVÁ. Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. In: *Parrésia: revue pro východní křesťanství*, cit. d., s. 333.

¹²⁰ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 51.

¹²¹ AMORT, Čestmír. *Bulharské země do roku 1396: přehled bulharských dějin od nejstarších dob do pádu pod tureckou nadvládou*. Praha: SPN, 1978, s. 93.

a také rady, jak by se měl správně oblékat, chodit a jaký by měl mít výraz obličeje. Zpráva však neobsahovala nejmenší zmínku o budoucím stavu bulharské církve. Vypadá to, že jak mentorským tónem, tak mlčením o budoucnosti bulharské církve patriarcha Fótios velmi Borise zklamal. Ten pochopil, že byzantský císař i patriarcha chtějí Bulharsko podřídit konstantinopolské církevní správě.

Boris si uvědomil, že pro dosažení církevní autonomie bude muset využít existujících rozporů mezi východní a západní církví. To je důvod, proč v dalších letech začal komplexní diplomatickou hru, kterou se snažil maximalizovat výhody těchto neshod. Vnější rozdíly těchto dvou církví byly omezeny na některé dogmatické spory, ale v podstatě šlo o získání politické nadvlády v Evropě a duchovní vliv na slovanský svět.¹²²

Proto se kníže Boris rozhodl pro smělý čin a obrátil se s prosbou o zřízení samostatného patriarchátu na Řím. Současně doufal v to, že se mu podaří tímto krokem zcela zničit opozici, která se proti křesťanství bránila především kvůli strachu z byzantského vlivu. Kníže požádal východofranského krále Ludvíka Němce o zaslání svých biskupů a kněží, kteří by jej informovali o víře a zároveň vyslal 29. srpna roku 866 posly Petra, Jana a Martina do Říma. Ti papeži Mikuláši I. přiznali jeho suverenitu a předložili mu seznam 115 otázek týkajících se víry, církevních zásad, manželského a trestního práva, apod. Otázky byly pokládány tak, aby ukázaly nespokojenost s nadvládou konstantinopolského patriarchátu a zároveň vyjádřily přání o zřízení nejvyššího církevního správce pro Bulharsko. Bulharští vyslanci se vrátili 13. listopadu 866 společně s papežskou misí, jejíž hlavními legáty byly portský biskup Formosius a populonský biskup Pavel. Papež Mikuláš I. je poslal zpět do Bulharska s písemnou odpovědí, která obsahovala 106 bodů. Z odpovědi se stal velmi významný historický pramen, který se dochoval pod názvem „*Odpovědi papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů*“¹²³ Mikuláš I. se snažil dát důkladnou a konkrétní odpověď na každou otázku. Věděl, že bulharský vládce především potřebuje návod k praktickému jednání a že potřebuje dostat jasnou a přesnou odpověď na problémy, které zajímají každého novokřtěného. Mezi těmito body byly i ty týkající se budoucnosti bulharské církve, které patriarcha Fótios zamlčel.¹²⁴

¹²² ANGELOV, SAZDOV, STOJANOV. *Istorija na Bălgarija (681 – 1944)*, cit. d., s. 75.

¹²³ BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. *Magnae Moraviae fontes historici*. IV, [Leges – textus iuridici supplementa]. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971, s. 38.

¹²⁴ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek.....*, cit. d., s. 53.

Odpovědi papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů začínaly těmito slovy:

„Na vaše dotazy netřeba mnoho odpovídat, a také jsme nepokládali za nutné příliš dlouho se zdržovat u jednotlivostí, neboť hodláme na popud boží poslat do vaší vlasti a slavnému vašemu knížeti, našemu milovanému synu, jak knihy božského zákona tak i vhodné naše vyslance, kteří by vás podle okolností času a věcí o všem jednotlivě poučili, a těm jsme svěřili též knihy, o nichž jsme předpokládali, že jsou tam nyní potřebné.“¹²⁵

Poté následovalo 106 odpovědí na jednotlivé Borisovy otázky. Některé z nich se věnovaly přímo výkladu víry a postoji k církvi. Například v bodě II. se zaobírá vztahem ke kmetrovi:

„Člověk má toho, kdo jej pozvedá z posvátné koupele křestní, tak milovat jako otce. Ano, čím je duch vzácnější než tělo, – a zde je to duchovní patronát a podle Boha -, tím víc má být duchovní otec nade vše milován od svého duchovního syna...“¹²⁶

V bodě XI vysvětluje jak slavit svátky svatých:

„Tážete se, o kterých svátcích apoštolů neb mučedníků neb vyznavačů a panen byste se měli varovat pozemské práce. Jistěže o slavnostech blahoslavené Panny Marie a dvanácti apoštolů a evangelistů, předchůdce Páně Jana, sv. Štěpána prvomučedníka a pak na narozeniny těch svatých, jejichž památka bude u vás, popřeje-li to Bůh, slavena, a jejichž den bude svátkem. Ovšem třeba mít na paměti to, že se o svátečních dnech má upustit od světského zaměstnání proto, aby křesťan měl pokdy chodit do kostela, prodlévat při pěni žalmů, hymnů a duchovních písní, věnovat se modlitbám, přinášet oběti, účastnit se oslavy svatých, snažit se je napodobit, naslouchat božským naukám a poskytovat almužnu chudým. Kdyby však někdo to vše opomijeje chtěl se oddávat jen uvolnění od práce a vynakládal je na jiné světské mravnosti, pak by bylo lépe, aby poslechl příkazu blaženého apoštola Pavla a pracoval toho dne svými rukama...“¹²⁷

Bod XVIII vysvětluje, jaký postoj zaujmout k těm, kteří křesťanskou víru odmítají:

„Rádi byste věděli, jak naznačujete, co máte dělat s těmi, kteří odmítají křesťanský zákon. Tu třeba poznamenat, že na každém člověku vinou jiného, totiž Adama, upělo něco, z čeho potřebuje být očištěn vodou křtu, a proto také když se dostaví ke koupeli obrození, aby

¹²⁵BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. *Magnae Moraviae fontes historici...*, cit. d., s. 42-43.

¹²⁶ Tamtéž, s. 43.

¹²⁷ Tamtéž, s. 54.

učinil slib víry, volí si jiného jakoby za otce, ovšemže duchovního (tj. za kmotra), a od něho, jenž jej přijal do svých rukou z křestní koupele, má být poučován a všemožně opatrován a jako nějaká svěcená věc předváděn představenému chrámu. Kromě toho má být ten, kdo zavrhl víru, kterou přislíbil, všemožně volán zpět tím, kdo jej přijal na křtu a tím se stal prostředníkem jeho víry. Kdyby však nechtěl slyšet toho, jehož sám byl nabídl za sebe jako rukojmí, nutno to oznámit církvi. A té náleží, aby se s větší usilovností snažila přivést zbloudilou ovci nazpět do vlastního ovčince a všemi způsoby ji vybízela vrátit se na cestu pravdy, kterou jest Kristus. ... Kdyby ani církev neuposlechl, pak ať ho všichni mají za ethnika, tj. pohana, a za to ať je od světské moci potřen jako cizák...“¹²⁸

Důležitá byla také otázka zahalení žen při uctívání Boha:

Bod LVIII: „Zda má být žena v kostele přítomna s hlavou zahalenou či obnaženou, učí apoštol: „Žena, která se modlí nebo prorokuje s hlavou nepřikrytou, hanobí svou hlavu, neboť je to totéž, jako by si hlavu oholila. Nezakrývá-li si tedy žena hlavu, ať se dá také ostříhat. Je-li však hanba pro ženu dát se ostříhat nebo oholit, ať si zakrývá hlava.“ A dále praví: „Proto má mít žena na hlavě závoj kvůli andělům“, tj. kněžím. A potom ještě dodává: „Sami posuďte. Sluší se, aby se žena modlila k Bohu bez závoje? A neučí nás příroda sama, že nechá-li si muž růst dlouhé vlasy, je mu to k necti, ale pěstí-li si žena vlasy, je to pro ni okrasou, neboť vlasy jsou jí dány místo závoje.“¹²⁹

Bod LXVII odpovídá na otázku, zda mohou stvrzovat přísahu k nějaké věci – jako doposud k meči:

„U vás bylo zvykem, jak pravíte, kdykoli jste se chystali zavázat někoho přísahou k nějaké věci, přinést doprostřed meč a při něm konat přísahu. Nyní pak nás žádáte, abychom vám nařídili, při čem máte přísahat. Nuže, my především pokládáme za nedůstojné přísahat nejen při meči, nýbrž i při jakékoli jiné stvořené věci. Při čem totiž kdo přísahá, jistě to nejen má rád a váží si toho, ale věnuje tomu též s neochvějnou stálostí svou důvěru. Proto máme přísahat při Bohu, který má být od lidí milován a ctěn, a do něhož máme skládat všechnu svou naději a důvěru a od něhož máme přede všemi tvory očekávat pomoc... Můžeme zajisté přísahat jen při těch věcech stvořených, které jsou určeny pro bohoslužbu, jako je chrám a oltář. Kdo při nich přísahá, přísahá i při tom, kdo v nich přebývá. Totéž platí i pro jiné

¹²⁸ Tamtéž, s. 60 – 61.

¹²⁹ Tamtéž, s. 82.

*takové věci. Proto se má přísahat při evangeliu, neboť vše, co je v něm obsaženo, týká se jen Boha, o němž se tam píše a čte...*¹³⁰

Jednou z podstatných částí života Bulharů bylo vojenství. Tudíž bod XXXIII odpovídá na otázku, co mají mít jako praporec do boje:

*„Připomínáte, že když jste šli do boje, obyčejně jste nosívali doposud jako vojenský praporec koňský ocas, a ptáte se, co byste měli nyní nosit místo toho. Co jiného nežli znamení svatého kříže?... Toto znamení nosíme včele před sebou, ono nás chrání proti všem nepřítelům a kryje proti všem útokům. Je to znamení víry a nesmírný postrach d'ábla...”*¹³¹

Důležité také bylo, jaké zvyky musí vykonávat před každým bojem:

Bod XXXV: *„Pravíte, že jste byli zvyklí, kdykoli jste táhli do boje, zachovávat při tom jisté dny a hodiny a provádět čary, žertovné hry, zařikávání a některé věštby a chcete se dát poučit, co máte nyní dělat. O tom bychom vás nezbytně musili poučit, kdyby nám nebylo zřejmé, že jste o tom poučení od Boha, neboť bez božského základu my nic nemůžeme stavět. Když se tedy chystáte táhnout do boje, jak jste sami připomenuli, neopomeňte to dělat ve jménu božím, tj. jít do kostela, konat modlitby, odpouštět hřešícím, obcovat mešním slavnostem, přinášet oběti, zpovídat se z poklesků kněžím, dojít usmíření a společenství věřících, otvírat žaláře, rozvázat pouta, darovat svobodu otrokům a zajatcům, zvláště utýraným a zesláblým, udílet almužnu chudým...”*¹³²

V bodě LXXXI Mikuláš I. odpovídal na otázku, kdy lze vést válku s jinou křesťanskou zemí:

„Tázali jste se, zda byste se mohli opovážit napadnout národ, který je křesťanský a s nímž jste uzavřeli oboustrannou smlouvu stvrzenou přísahami, když by on potom tuto dohodu porušil a chtěla povstat proti vám, nebo co byste měli jiného dělat. Nuže, spíš třeba snést všechno nejhorší, než se dopustit jakéhokoli bezpráví. Proto smlouva, kterou jste uzavřeli, se nesmí za žádných okolností porušit, leda by snad do samé smlouvy, která měla být potvrzena, byl vložen článek, že jedna strana bude tu smlouvu zachovávat potud, pokud ji druhá strana nějakými vytáčkami neporuší... Ale nebudou-li oni dbát přísahy a poruší-li smlouvu a povstanou proti vám, otažte se vašeho biskupa, a ten ať vám poví, co byste měli

¹³⁰ Tamtéž, s. 88.

¹³¹ Tamtéž, s. 66.

¹³² Tamtéž, s. 68.

*dělat. Ten zní zblízka místní i časové okolnosti, povahu osob i spravedlivost stran, a bude vám moci zajisté snáze naznačit, co pokládá za vhodnější a prospěšnější, a po zralé úvaze všeho plně oznámit, co by se patřilo udělat...*¹³³

Změna víry významně zasáhla do světského života obyvatel. Pohanství do té doby povolovalo mnohoženství, jehož zákaz Mikuláš vysvětlil těmito slovy:

Bod LI: *„Tážete se, zda je dovoleno mít současně dvě manželky, a není-li to dovoleno, u koho se najde, co byste potom měli dělat. Mít zároveň dvě manželky nepřipouští ani sám původ lidského pokolení ani žádný zákon křesťanský. Neboť Bůh, který stvořil člověka na počátku, učinil jednoho muže a toliko jednu ženu, ačkoli kdyby byl chtěl, mohl mu dát dvě manželky, ale on nechtěl, neboť je psáno: ‚Proto opustí člověk otce i matku a přidrží se manželky své‘, neřekl: manželk svých, a dále: ‚a budou dva v jednom těle‘, totiž muž a žena v jednom těle, a ne tři nebo více. Proto kdo má u sebe současně dvě manželky, ať je zatím přinucen podržet si dřívější a pozdější propustit. Kromě toho třeba ho přimět k tomu, aby se podrobil pokání, které mu určí místní kněz...*¹³⁴

Také se změnil výklad nošení amuletů a jiných znamení:

Bod LXXIX *„Tvrdíte, že u vás je zvyk, aby nemocní nosili kvůli uzdravení jakousi pásku visící pod krkem, a ptáte se, zda schvalujeme, abyste tak nadále činili. Nejen, že to neschvalujeme, ale na každý způsob vám to zakazujeme. Neboť takovéto pásky (amulety) jsou vynálezy ďábelské zchytralosti, a jak je dokázáno, jsou to okovy lidských duší. Proto apoštolské dekrety příkazují, aby ti, kdo jich užívají, byli stíženi klatbou a vyhnáni z církve.*¹³⁵

Křesťanství přineslo změnu i v pohřbívání bližních:

Bod XCIX: *„Tážete se, mají-li se křesťané pohřbívát uvnitř v kostele. Tuto otázku rozřešil papež svatý Řehoř, jenž praví: ‚Nejsou-li zemřelí obtíženi těžkými hříchy, mají z toho prospěch, jsou-li pohřbíváni v kostelích, neboť kdykoli se jejich příbuzní scházejí na těchto posvátných místech, rozpomínají se na ně při pohledu na jejich hroby a vylévají za ně své*

¹³³ Tamtéž, s. 94 – 95.

¹³⁴ Tamtéž, s. 78 - 79

¹³⁵ Tamtéž, s. 93 – 94.

prosby před Pánem. Ovšem těla těch, kteří jsou obtíženi těžkými hříchy, ukládají se v kostelích ne na odpuštění, ale na větší tíhu zavržení. “¹³⁶

Jiný výklad také dostala pozice panovníka:

Bod XLII: *„Pravíte, že když si váš král sedne, jak je zvykem, na křeslo ke stolu, aby jedl, nikdo nesmí společně s ním sedět u jídla, ani jeho manželka, a vy sami býváte rozesazeni daleko na sedátkách a jíte na zemi. A proto byste rádi věděli, co vám stran té věci nařizujeme. Poněvadž v tom, oč tu běží, není nic proti víře, třebaže se to dost přičí dobrým mravům, vybizíme vás ne tak příkazem jako spíše radou, abyste si povšimli knížat, milovníků křesťanského náboženství, a jejich velké pokory a odložili všelikou pýchu, jež není k ničemu...“*¹³⁷

A v bodě XIX je vysvětleno, jak naložit s tím, kdo se postavil proti králi:

*„Jak naložit podle práva s těmi, kteří se vzbouřili, aby zabili krále, o tom vás dostatečně poučí úctyhodné zákony, které pošleme v opise. Ovšem je to ponecháno na vůli krále, a ten má odpustit hříšniku nejen jednou, ale sedmdesát sedmkrát podle příkazu daného svatému Petru. Neboť ,komu je víc odpuštěno, víc miluje‘ ...“*¹³⁸

Nejdůležitějším bodem pro bulharského knížete je bod LXXII, kde mu papež odpovídá na otázku ohledně budoucnosti bulharské církve:

LXXII *„Ptáte se, je-li možno, aby byl pro vás vysvěcen patriarcha. Na to vám nemůžeme odpovědět nic definitivního, dokud se nevrátí naši vyslanci, které s vámi posíláme, a neoznámí nám, kolik je u vás křesťanů a jaké je jejich smýšlení. Zatím tedy mějte biskupa, když pak se tam působením milosti boží křesťanství rozšíří a budou vysvěceni biskupové pro jednotlivé diecéze, potom se zvolí jeden z nich, a ten se bude nazývat, když ne patriarchou, tedy jistě arcibiskupem, a naň se budou muset všichni obracet a v nejdůležitějších záležitostech od něho čekat rozhodnutí...“*¹³⁹

¹³⁶ Tamtéž, s. 102.

¹³⁷ Tamtéž, s. 72.

¹³⁸ Tamtéž, s. 62.

¹³⁹ Tamtéž, s. 91

Mikulášovi odpovědi končí těmito slovy:

„Toto tedy odpovídáme, jak Pán dal, na vaše náměty neb otázky, ne seč jsme byli, nýbrž pokud jsme předpokládali, že vám to může postačit. Pak až budete mít, dá-li Bůh, rozhodnutím naše svrchovaného úřadu svého biskupa, ten vás poučí o všem, co spadá do jeho povinností, a je-li něco, co mu nebuje jasné, dostane se mu vysvětlení od autority apoštolského stolce. Bůh pak, který u vás vykonal veliké dílo spásy, kéž je zdokonalí, upevní a až do konce utvrdí a posílí. Amen.“¹⁴⁰

Římské legáty Boris přijal s velkým nadšením. Duchovenstvo, které spadalo pod konstantinopolský patriarchát, bylo z Bulharska vyhnáno a na jejich postech je nahradili latinsky mluvící duchovní. Návrat řeckých kněží zpátky do Byzantské říše a přiklonění Bulharů k Římu velice rozhněvalo konstantinopolského patriarchu Fótia. Tato situace ještě prohloubila rozpory mezi východní a západní církví. Na začátku roku 867 Fótios poslal list východním patriarchům, ve kterém obviňoval Řím, že podvodem a intrikami obrátili Bulhary na svou stranu. Od května do září stejného roku zasedal koncil východních církví v Konstantinopoli, který prohlásil představitelé římské církve za kacíře a antikristy a sám papež Mikuláš I. byl dán do klatby. Tím konflikt mezi dvěma církvemi dosáhl kritického bodu.

Kníže Boris pokračoval v hledání jiné cesty pro vyřešení budoucnosti bulharské církve. Portsý biskup Formosius měl Borisovu náklonnost a důvěru a zároveň měli společně ambiciózní plány, ve kterých Formosiovi náleželo místo budoucího bulharského arcibiskupa. V druhé polovině roku 867 do Říma přijelo nové bulharské poselstvo, které žádalo o vysvěcení biskupa Formosia arcibiskupem celého Bulharska. Papež Mikuláš I. ale tento návrh odmítl s tím, že Formosius je ustaven v biskupství v Portu, a proto nemůže zaujmout jiný stolec. Po smrti Mikuláše I. (13. listopadu 867) se situace nezměnila, protože i nový papež Hadrián II. (867 – 872) byl velký nepřítel Formosia. Boris ho na začátku roku 868 požádal, aby na doporučení Formosia vysvětil za bulharského arcibiskupa jáhna Martina. Papež ale odmítl vyhovět i této žádosti. V roce 869 navrhl jmenovat neznámého biskupa Silvestra arcibiskupem. Ten měl mít zároveň právo jmenovat místo sebe někoho jiného. Boris však byl z tohoto jednání rozladěný a začal znovu vyjednávat s Konstantinopolí.¹⁴¹

V Konstantinopoli mezitím došlo ke změně na císařském trůnu. Byzantský císař Michael III. byl svržen z trůnu a následně zabit, což zároveň způsobilo i pád patriarchy Fótia.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 106 – 107.

¹⁴¹ RUNCIMAN, Steven. *A history of the First Bulgarian Empire*, cit. d., s 109 – 110.

Novým císařem se stal Basileios I. Makedonský (867 – 886), který chtěl urovnat vztah mezi východní a západní církví. V říjnu roku 869 byl do Konstantinopole svolán ekumenický koncil, který měl odsoudit zvolení patriarchy Fótia. Koncil byl ukončen 28. února 870. Tři dny po jeho ukončení dorazili vyslanci bulharského knížete Borise s otázkou, pod čí církevní svrchovanost Bulharsko nyní patří. Ačkoli byl koncil již formálně rozpuštěn, byl narychlo znovu svolán a zvolení arbitři rozhodli, že Bulharsko má nadále patřit pod konstantinopolskou církev. Boris tak dosáhl zřízení bulharského arcibiskupství s částečně církevní autonomií podřízené konstantinopolskému patriarchátu. Římské duchovenstvo, tzn. latinské muselo opustit bulharské území a na jejich místa se opět vrátili byzantští duchovní, tzn. řečtí.¹⁴²

První bulharský arcibiskup byl jako jediný byzantského původu, ostatní byli již Bulhaři. Jejich sídlem nejprve byla Pliska a od roku 893 Preslav, která se stala novým hlavním městem. Bylo zřízeno hned několik metropolí a biskupství, jejichž přesný počet není znám. Mezi první biskupská sídla pravděpodobně patřila Serdika (Sofie), Durostorum (Silistra) Ochrid či Bělehrad. Boris nechal vybudovat několik chrámů a klášterů. Největší chrám byl postaven v Plisce, jehož délka byla 99 metrů a šířka 30 metrů.¹⁴³

2.6.3 Slovanská misie v Bulharsku

V polovině 9. století došlo ke vzniku slovanského písma, které vytvořili bratři Konstantin a Metoděj. Tito bratři se narodili na začátku 9. století ve významném byzantském městě Soluň. Metoděj své vzdělání získal v Soluni, zatímco jeho mladší bratr v Konstantinopoli. V roce 851 ale Konstantinopol opustil a odešel do olympského kláštera za svým bratrem, který tam byl již od roku 845. Konstantin snad v roce 855 sestavil slovanskou abecedu – písmo hlaholici. Nové písmo naučili své žáky a společně překládali církevní knihy, které potřebovali ke své misijní činnosti. K překladům používali tzv. staroslověnštinu, což byl literární slovanský jazyk vytvořený na základě nářečí, kterým mluvilo slovanské obyvatelstvo v Soluni a jejím okolí.

Velkomoravský kníže Rastislav požádal byzantského císaře Michaela III. o zaslání duchovních na Velkou Moravu, kteří by křesťanskou víru šířili slovanským jazykem, neboť do té doby na území Velké Moravy působilo bavorské duchovenstvo. Konstantinopolský patriarcha Fótios tímto úkolem pověřil právě Konstantina a Metoděje, kteří na území Velké Moravy přišli mezi léty 862 a 863. Kolem roku 867 se bratři i se svými žáky vydali na cestu do Říma. Tam byli papežem Hadriánem II. vysvěceni na kněze. Konstantin však 14. února

¹⁴²LANG. *The Bulgarians: from pagan times to the Ottoman conquest*. Boulder, cit. d., s. 60.

¹⁴³VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 134.

869 zemřel. Jeho bratr Metoděj poté, co byl jmenován panonským arcibiskupem, byl na zpáteční cestě uvězněn bavorským klérem a po svém propuštění se vrátil zpět na Velkou Moravu. Tam také 6. dubna 885 zemřel. Po jeho smrti získalo opět větší vliv bavorské duchovenstvo, které mělo oporu jak u papeže, tak i u nového velkomoravského knížete Svatopluka. Proto byli žáci Konstantina-Cyrila a Metoděje vypovězeni z území velkomoravské říše.

Na začátku roku 886 přešli jejich žáci Kliment, Naum a Angelarius přes Dunaj do Bělehradu. Tam je přijal bulharský správce, který je poslal přímo do hlavního města Plisky knížeti Borisovi. Boris jejich příchod považoval za jistý dar od Boha. Zatímco Angelarius krátce po příchodu do Bulharska zemřel, Kliment a Naum se stali blízkými rádci knížete. Boris se zajímal o možnosti zavedení slovanského písemnictví ve státě a také o šíření Božího slova srozumitelným slovanským jazykem. Do té doby byly bohoslužby slouženy v řečtině, které místní obyvatelstvo nerozumělo.¹⁴⁴

Kliment na Borisovu žádost odešel do Makedonie. Tam byl poslán za účelem šíření liturgie ve slovanském jazyce, a aby pokřtil ty, kteří byli ještě pohany, a také aby překládal řecké texty. Jako učitel působil ve městech Devol, Glavinica a v okolí Ochridu. Založil nový chrám a školu v Ochridu, kde se se svými žáky usadil. V roce 893 byl Kliment vysvěcen biskupem v Drevenici (u řeky Horní Vardar). Po své smrti v červenci roku 916 byl pohřben v klášteře sv. Pantelejmona v Ochridu.¹⁴⁵ O jeho životě víme především díky dílu *Život Klimenta*, který pravděpodobně napsal ochridský arcibiskup Theofylaktos. Podle této řecké legendy Kliment vymyslel, pro větší srozumitelnost, kombinaci řeckého písma, hlaholice a hebrejské a syrské abecedy, tzv. cyrilici. Toto autorství však není doloženo.¹⁴⁶

Naum působil v hlavním bulharském městě Plisce, kde založil literární školu. Ta byla roku 893 přenesena do Preslavi, jelikož ta se stala novým hlavním městem. V tom samém roce se Naum přemístil do Makedonie a převzal po Klimentovi, který se stal biskupem v Drevenici, jeho učitelskou a kazatelkou funkci. Po osmi letech odešel do ochridského kláštera, kde roku 910 zemřel. Jsou zachovány dvě legendy o jeho životě, tj. *Život Naumův starší* a *Život Naumův mladší*. Starší legendu můžeme datovat do první poloviny 10. století, ale objevil ji až na začátku 20. století J. Ivanov v Zografském klášteře na hoře Athos. Tato legenda má dvě části. V první z nich se autor zabývá Naumovou činností v Bulharsku a jeho

¹⁴⁴MORRIS, Rosemary. *Monks and laymen in Byzantium, 843-1118*. New York: Cambridge University Press, 1995, s. 25. ISBN 0-521-26558-4.

¹⁴⁵Tamtéž, s. 25.

¹⁴⁶HAUPTOVÁ, Zoe, Věnceslava BECHYŇOVÁ, ed. *Zlatý věk bulharského písemnictví: výběr textů od X. do počátku XV. století*. Praha: Vyšehrad, 1982, s. 47.

přesunutím do Makedonie. „Druhá část legendy mluví o osudech Metodějových žáků vyhnaných z Moravy, kteří byli prodáni do otroctví do Benátek, kde byli vykoupeni pověřencem byzantského císaře (Basileia I. Makedonského) a posláni do Konstantinopole a do Bulharska, kde jim byly vráceny jejich duchovní hodnosti. Podle pramenů o Klimentovi však víme, že Naum mezi těmito Metodějovými spolupracovníky nebyl, neboť s Klimentem a Angelariem překročili Dunaj a šli do Bělehradu, odkud pak byli posláni ke knížeti Borisovi.“¹⁴⁷ To však autor nepoznamenal, proto nevíme zcela jistě, v jaké skupině Naum byl. Mladší život Naumův nebyl dosud nikým datován. Dle Vasila Zlatarského tato legenda vychází z *Života Naumova* a *Života Klimentova* a pravděpodobně i z *Života Konstantinova*. Celkově však tato legenda nepůsobí věrohodně, neboť se svými poznatky liší od řady pramenů. Tyto legendy se v základních informacích rozcházejí.

Díky působení sv. Klimenta a sv. Nauma existovaly v této době v Bulharsku již dvě literární školy: preslavská škola na východě a ochridská škola na západě. Obě se staly významnými centry rozvoje a podílely se na budování slovanské národní kultury všude tam, kde až doposud bylo kázáno v řečtině.

Současně s překlady náboženských textů došlo i k překládání dokumentů právních. Jedním z nich byla *Ekloga*. Jedná se o výbor zákonů, který vznikl během vlády byzantského císaře Lva III. (717 – 741) a jeho syna Konstantina V. Kopronyma (741 – 775). Zákony se týkaly majetkového, trestního či rodinného práva. Dalším právním dokumentem byl *Zemědělský zákon*, týkající se ustanovení k ochraně soukromého vlastnictví. *Zemědělský zákon* vznikl pravděpodobně společně s *Eklogou* v polovině 8. století. Dalším přeneseným právním dokumentem z Byzance byl *Nomokanon*, obsahující právní předpisy světského a církevního práva. Na základě *Eklogy* a *Nomokanonu* vznikl první písemný bulharský dokument psaný slovanským jazykem. Vznikl na konci 9. století a jednalo se o *Zakon sudnyj ljudem* – Zákon k souzení lidí. Tento zákon nám dokládá, jak v té době byla nastavena pravidla v bulharské společnosti. Pohanství již bylo zcela zakázáno a křesťanství bylo jediným povoleným náboženstvím. Kníže pak byl jediný neomezený vládce s mocí výkonnou, zákonodárnou i soudní.¹⁴⁸

Bulharsko v této době bylo sjednoceným státem jedním jazykem, jedním náboženstvím a jedním vládcem. Kníže Boris se však náhle roku 889 vzdal trůnu, stal se mnichem a odešel do kláštera u města Preslav. Kronikáři vysvětlují jednání kníže touhou po

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 136.

¹⁴⁸ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 57.

osobní dokonalosti a jiní tvrdí, že Borise zasáhla těžká nemoc, která předurčila toto rozhodnutí, aby předal vládu svému synovi.¹⁴⁹

2.7 Kníže Vladimír

Boris se svou manželkou, pokřtěnou jménem Maria, měl šest dětí – Vladimíra, Gabriela, Symeona, Jakuba, Eupraxii a Annu. Vladimír se jako prvorozený stal nástupcem svého otce. Gabriel a Jakub pravděpodobně zemřeli velmi mladí, Eupraxie a Symeon vstoupili do kláštera a Anna byla zřejmě provdána na moravský knížecí dvůr.¹⁵⁰ Vladimír se narodil před přijetím křesťanství, díky tomu byl celé své dětství vychováván a vzděláván podle pohanského práva a jeho pohanské jméno bylo Rasate.¹⁵¹ Na převzetí vlády čekal dlouho, jelikož víme, že na počátku vlády svého otce Borise se účastnil tažení proti Srbsku a tam byl zajat společně s dvanácti bojary.

Krátce po svém nástupu na trůn Vladimír začal převracet veškeré zásady svého otce, když chtěl přivést obyvatelstvo zpátky k původní víře. Měl silnou podporu staré bulharské aristokracie, která zůstala protikřesťanská, protibyzantská a věrná pohanským bohům. Doházelo k masovému pronásledování křesťanů, objevili se také první mučedníci víry. Vladimír neváhal útočit i na křesťanské kostely a mnoho z nich, včetně velkého chrámu v Plisce, nechal poškodit nebo zcela zničit.¹⁵²

Boris, který se začal obávat, že jeho životní práce může být úplně zničena, opustil klášter. Vladimíra poté z trůnu sesadil, zajal a nechal ho oslepit. Oslepení Vladimíra uvádějí pouze západní kroniky, zatímco bulharské prameny tyto ošklivé činy nejvíce křesťanského knížete Bulharů skrývají. Nemáme důvod pochybovat o krutosti, kterou projevil Boris. Vladimír byl pravděpodobně na příkaz následujícího panovníka Symeona zajat a krátce poté zabit.

Po sesazení Vladimíra z trůnu shromáždil Boris v tomtéž roce 893 sněm. Podle historika Vasila Zlatarského svolal shromáždění lidu jako jednu z forem vlády národní rady, která se původně skládala z ozbrojeného lidu v čele s bojary. V pohanském Bulharsku hrála roli nejvyšší autority, která stála výše než hlava státu. S posilováním ústřední moci od počátku 9. století a zvláště pak po přijetí křesťanství, kdy byl přijat princip, že panovník má říši od Boha a je jeho zástupcem na zemi, národní rada ztratila svůj význam a stala se pouze poradním orgánem a to jen ve výjimečných případech. Díky tomu lze předpokládat, že když

¹⁴⁹ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 57.

¹⁵⁰ RUNCIMAN, Steven. *A history of the First Bulgarian Empire*, cit. d., s. 133.

¹⁵¹ ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 60.

¹⁵² FINE, *The early medieval Balkan....*, cit. d., s. 130.

Boris svolal v roce 893 národní radu, tak otázky, předložené na sněmu měly mít zásadní význam pro další vývoj.

Sněm se konal nikoliv v hlavním městě Plisce, ale v Preslavi, která se zřejmě stala čistě slovanským městem a křesťanským centrem. Nedaleko tohoto města se nacházel klášter, ve kterém Boris působil. Sněm uznal svržení Vladimíra z trůnu a za jeho nástupce Symeona. Poté prohlásil křesťanství za oficiální náboženství státu. A pokud jsou pozdější kroniky přesné, byl slovanský jazyk vyhlášen oficiálním jazykem církve a státu. Nově zvolený panovník, na návrh svého otce Borise, rozhodl, že právě Preslav by se měla stát hlavní městem Bulharska. Pravděpodobně za tímto rozhodnutím byla i blízkost kláštera, ve kterém Boris pobýval a mohl by tak být mnohem těsněji v kontaktu s událostmi a mít na ně větší vliv. Navíc v Preslavi byl vliv křesťanství silnější než vliv pohanství a Symeon tak mohl být obklopen lidmi, kteří byli zcela oddáni novému náboženství.¹⁵³ Boris poté odešel zpět do kláštera, kde v 2. května 907 zemřel.¹⁵⁴

2.8 Car Symeon

Třetí syn knížete Borise se narodil s největší pravděpodobností v roce 864. Symeon byl prvním synem Borise, který byl vychován jako pravý křesťan. Vzhledem k tomu, že podle bulharských dynastických zákonů měl zdědit trůn jen prvorozený nebo druhorozený syn, směřoval kníže Boris třetího syna na církevní kariéru.

Po absolvování základního vzdělání v Plisce byl kolem roku 878 Symeon poslán do Konstantinopole, kde získal vzdělání v Magnaurské škole. Studoval klasickou řeckou literaturu, aritmetiku, astronomii a hudbu.¹⁵⁵ Poté se začal věnovat své duchovní cestě, přičemž jeho otec Boris chtěl, aby se stal bulharským arcibiskupem. Symeon se vrátil do Bulharska pravděpodobně v roce 888 a usadil se v klášteře u Preslavi. V tomto klášteře kolem sebe shromáždil skupinu vzdělanců, kteří se věnovali překladům z řečtiny do slovanského jazyka.¹⁵⁶ Z kláštera vystoupil společně se svým otcem, aby zabránili Vladimírovi obnovit pohanství. Poté byl Symeon preslavským sněmem uznán novým bulharským panovníkem.

¹⁵³NIKOLOV, Angel. Fakti i dogadki za cǎbora prez 893 godina. In: *Bǎlgarija i svetovnoto kulturno nasledstvo. Materiali ot Tretata nacionalna konferencija po istorija, archeologija i kultura „Pǎtubane kǎm Bǎlgarija – Šumen 17. – 19.05.2014. Šumen 2014, s. 230. ISBN 978-954-577-869-8.*

¹⁵⁴SPENCE, Richard B. Boris I of Bulgaria. In: *Dictionary of world biography...*, cit. d., s. 176.

¹⁵⁵ANDREEV, *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek....*, cit. d., s. 62.

¹⁵⁶FINE, *The early medieval Balkan...*, cit. d., s. 132.

2.8.1 Boje s Byzantskou říší

Symeon se krátce po svém nástupu dostal do konfliktu s Byzancí. Důvodem tohoto sporu bylo poškození hospodářských a obchodních styků. Bulhaři do té doby dováželi do Byzantské říše dobytek, obilí, med a další suroviny a za ně si kupovali především zbraně a kovové předměty. Byzantský císař Lev VI (886 – 912) však nechal přesunout trhy s bulharským zbožím z Konstantinopole do Soluně a zvýšil clo. Symeon se nejprve pokoušel o jednání s byzantským císařem, ale neúspěšně, a proto se svým vojskem táhl do Thrákie. Vzhledem k tomu, že Byzantská říše byla zaměstnána válkou s Araby, musel císař Lev do boje vyslat oslabené vojsko, ve kterém bylo velké množství Chazarů. Byzantská armáda byla poražena a zajatci byli posláni zpět do Konstantinopole s uřezanými nosy. Znepokojený porážkou byzantský císař Lev VI. požádal o pomoc Maďary, kteří kočovali mezi Dněprem a dolním Dunajem. Ti roku 895 vpadli a zpusťovali oblast severního Bulharska a Symeon musel s Byzancí uzavřít mír. Současně však začal Symeon usilovat o spojenectví s Pečeněhy proti Maďarům a na jaře 896 je společně vyhnali do Panonské nížiny, kde se Maďaři trvale usídlili. Po této válce se Symeon opět obrátil proti Byzantské říši, kterou v bitvě u Bulgarofigonu (dnes Babaeski) porazil. Byl uzavřen mír, kdy Byzanc zrušila cla a všechna další opatření proti bulharským obchodníkům a zavázala se k odvodu ročního tributu. V roce 904 Arabové přepadli Soluň a Symeon se pokusil zneužít situaci a ovládnout město. To se mu sice nepovedlo, ale i tak posunul hranici do Makedonie asi jen 20 km od Soluně.¹⁵⁷

V roce 912 zemřel Lev VI., a protože jeho synovi Konstantinovi VII. později zvanému Porfyrogennetos nebylo ještě ani sedm let, vlády se ujal jeho strýc Alexandr. Ten porušil smlouvy s Bulharskem a přestal platit roční tribut. Díky tomu Symeon získal záminku k válce a v létě roku 913 se ocitl před hradbami Konstantinopole. Jeho cílem nebylo jen dobýt město, ale sesadit císaře a získat pro sebe konstantinopolský trůn.

Během obléhání bulharským vojskem Alexandr zemřel. Konstantin VII. Porfyrogennetos byl stále mladý a jeho matka Zoe byla poslána do kláštera, musela se vlády ujmout regentská rada v čele s patriarchou Mikulášem Mystikem. Proti němu však v zemi stála silná opozice, a proto byl donucen k mírovému jednání se Symeonem. Výsledkem bylo uzavření míru mezi oběma zeměmi. Symeonovi měla být vyplacena dlužná částka a Mikuláš Mystikos slíbil, že mladý císař se ožení se Symeonovou dcerou. Poté nechal Symeona během tajné ceremonie korunovat. Na jeho hlavu vložil svou korunu, tedy korunu konstantinopolských patriarchů a udělil mu titul císaře Bulharů (basileus ton Bulgaron). Po těchto událostech Symeon se svým vojskem opustil Konstantinopol. Matka

¹⁵⁷WHITTOW, Mark. *The making of Byzantium, 600-1025*, cit. d., s. 286 – 287.

Konstantina VII. Zoe, která se vrátila z kláštera a stanula v čele regentské vlády v roce 914, zrušila dohodu o sňatku mezi mladým císařem a Symeonovou dcerou. Díky tomu Symeon zahájil další válečné tažení. Bulharskému vojsku se nejprve podařilo v září roku 914 dobýt Adrianopol a poté i město Dyrrhachion. Byzantská armáda se rozhodla k protiútoky, byla však 20. srpna 917 zcela pobita v bitvě u Anchialu (Pomorje, poblíž dnešního Burgasu) a Symeonovi se tak otevřela cesta do Řecka.¹⁵⁸

V roce 919 došlo ke státnímu převratu v Byzantské říši, v jehož čele stál admirál byzantského loďstva Roman Lakapenos. Ten provdal svojí dceru Helenu za mladého císaře Konstantina VII. Porfyrogenneta a sám se tak stal spoluvládce známým jako Roman I. (920 – 944). „Symeon na to reagoval tak, že přijal podle byzantského vzoru titul cara a samodržce, tedy císaře a samovládce Bulharů a Řeků.“¹⁵⁹ Zároveň byl preslavský arcibiskup povýšen na patriarchu (bulharský patriarchát zanikl až v roce 1018, kdy si jej převzal byzantský císař Basileios II.). Těmito změnami měla být ukázána rovnocennost mezi Bulharskem a Byzancí. Symeon následně vedl úspěšná tažení a Byzanc proto musela navázat spojení se srbským knížetem Petrem. Bulharská armáda Srby porazila a roku 924 se objevila před konstantinopolskými hradbami. „Obě strany měly zájem na ukončení bojů, žádná však nechtěla slevit ze svých nároků. Došlo k osobní schůzce mezi Symeonem a Romanem a bulharský vládce mohl tehdy naposledy vstoupit do hlavního města, v němž byl vychován a které nepřestalo být cílem jeho tužeb, v němž se chtěl stát vládcem. Roman sice při jednání projevil ochotu uznat Symeonův nárok nazývat se císařem, ovšem s výhradou, že se bude nazývat pouze císařem (carem) Bulharů.“¹⁶⁰ Tím jejich jednání skončilo a nepřátelství nadále pokračovalo. Byzantinci našli nového spojence v Chorvatech, přičemž jejich král Tomislav (asi 910 – 928) dokázal v bitvě roku 926 drtivě Symeona porazit. Symeon připravoval další tažení na byzantské území, ale během příprav 2. května 927 zemřel.¹⁶¹

Během jeho vlády dosáhlo Bulharsko největšího územního rozsahu, když hranice vedly od Jaderského moře po Černé moře a 20 km od Soluně.

¹⁵⁸ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, cit. d., s. 160 - 161.

¹⁵⁹RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 61.

¹⁶⁰ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, cit. d., s. 163.

¹⁶¹NIKOLOV, Angel. Making a new basileus: the case of Symeon of Bulgaria (893 – 927) reconsidered. In: *Rome, Constantinople and Newly converted Europe. Archeological and Historical Evidence*. Vol. I. Ed. by M. Salamon, M. Wołoszyn, A. Musin, P. Špehar. Kraków-Leipzig-Rzeszów-Warszawa, 2012, s. 102. ISBN 978-3-86583-659-5.

2.8.2 Vnitřní rozvoj státu

Symeon se mimo zahraniční politiky věnoval i upevňování svého státu. Jeho přáním bylo, aby se Bulharsko dostalo na stejnou úroveň jako Byzantská říše. Během jeho vlády došlo jak k politickému, hospodářskému a také kulturnímu rozvoji.

Centrem kultury bylo město Preslav, které se roku 893 stalo novým hlavním městem a nahradilo tak Plisku, která byla až do turecké okupace významným městem. Preslav byla prý Symeonem stavěna 28 let. Podle archeologického výzkumu, který dokázal, že tam existoval palác již dříve, ji ale pravděpodobně nechal pouze přestavět. Díky archeologům také víme, že Preslav byla oproti Plisce menší a byla postavena terasovitě nad řekou Tičou. V Preslavi se nacházely kamenné paláce, baziliky, kostely, kláštery a carský palác, který byl uvnitř obložen zlatem a stříbrem a místnosti byly vydlážděny mozaikou. „*Pravým klenotem preslavské architektury byl Symeonův ‚zlatý kostel‘, rotunda s 12 polokruhovitými výklenky a 12 mramorovými sloupy (symbol 12 apoštolů), jež nesly kupoli. Z preslavských klášterů je třeba jmenovat Petlejnu, ležící 2 km jižně od města, jež se proslavila dílnami na výrobu malované keramiky. V nejlepším stavu do dnešních dnů se zachovala keramická ikona sv. Theodora.*“¹⁶² Během 9. a 10. století v Preslavi působili výtvarní umělci, kteří se zabývali stavebnictvím, sochařstvím, malířstvím a dekorativní keramikou.

Představiteli literární školy v Preslavi byl například Jan Exarcha, mnich Chrabr či Konstantin Presbyter. Jan Exarcha je autorem několika překladů byzantských autorů. Jedním z nich je například dílo *Nebesa*. Jednalo se o překlad části spisu Jana z Damašku, což byl byzantský teolog z přelomu 7. a 8. století. Dále je autorem filozofického díla *Šestodněv*, které pojednává o stvoření světa. „*Své dílo kompiloval na základě dvou spisů: Hexahémery od Basileia Velikého (okolo 330 – 379), které se skládá z devíti homilií objasňující smysl biblické historie stvoření světa, a z díla Šesti řečí o stvoření světa od syrského biskupa Severiána z Gabaly (408 – 450).*“¹⁶³ Konstantin Presbyter, který také působil v preslavské škole byl žákem Metoděje. Konstantin je autorem děl *Předmluva k evangeliu* a *Učení evangelia*, které obsahuje 51 kázání k nedělním bohoslužbám. Dalším představitelem školy v Preslavi byl mnich Chrabr, jehož jméno několik historiků považovalo za pseudonym. Někteří si mysleli, že se za tímto jménem ukrývá Konstantin-Cyril, Jan Exarcha nebo dokonce sám panovník Symeon. Dnes je mnich Chrabr považován za samostatného spisovatele, který napsal dílo *O písmenech*, ve kterém hájí slovanské písmo a popisuje jeho historii a důvody vzniku.¹⁶⁴

¹⁶²VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 135.

¹⁶³HAUPTOVÁ, BECHYŇOVÁ, ed. *Zlatý věk bulharského písemnictví...cit., d., s. 115.*

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 72 – 86.

V této době se rozvinul také obchod a řemeslná výroba. Dokazuje to mnoho cenných nálezů z různých bulharských měst. Jednalo se například o Varnu, Odrin (Adrianopol), Durostorum (Silistra) ale také o Serdiku (Sofie) či Filippopolis (Plovdiv). Období Symeonovy vlády je proto nazýváno jako tzv. „zlatý věk“.¹⁶⁵

¹⁶⁵ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 75 – 78.

3. Ukončení samostatnosti bulharského státu

Nástupcem Symeona se stal jeho syn Petr I. (927 – 969). Ten zdědil finančně vyčerpanou zemi neustálými válkami, které probíhaly za otcovy vlády. Proto se Petr I. rozhodl uzavřít s Byzantskou říší mír a vrátit jí zpět Adrianopol. Bulharsku zůstala Makedonie. Mírová smlouva byla potvrzena sňatkem s Marií Lakapenou, vnučkou Romana I. Tyto události znovu výrazně zvýšili vliv Byzantské říše na Bulharsko.

I na začátku 10. století bylo stále hlavním zdrojem obživy zemědělství. Choval se dobytek, koně a drobná domácí zvířata. Ve městech zároveň došlo k rozvoji řemesel. Díky archeologickým nálezům víme, že došlo k rozšíření hrnčířství, železářství či kamenictví. Obchod měl v této době stále naturální charakter a zboží se tak vyměňovalo za jiné zboží. Kvůli malému počtu pramenů můžeme jen předpokládat, že největším vlastníkem půdy byl car a rolníci již ztráceli svobodu a stávali se nevolníky.¹⁶⁶

Za vlády Petra I. se rozšířilo hnutí bogomilů, které souviselo se stupňující se sociální a politickou nespokojeností. Základem bogomilské hereze bylo paulikiánství, které vycházelo především z gnosticizmu. Paulikiánství vzniklo v polovině 7. století v Arménii a díky kolonistům se tato nauka dostala na Balkán, především do okolí Filippopolisu (Plovdiv) a do Makedonie. Název bogomilství je podle jména popa Bogomila, který toto nové učení v Bulharsku založil. Nemáme však dochované prameny o jeho životě či působení. Základem učení bogomilů bylo to, že celý viditelný svět, včetně lidstva, byl stvořením Satana a pouze lidská duše byla stvořena Bohem, který poslal svého syna, Krista, aby ukázal lidstvu cestu ke spáse.¹⁶⁷ Proto bogomilové neuznávali žádnou církevní hierarchii ani liturgii. Za projev své víry považovali jen modlitbu *Otče náš* a zpověď, při které se vyznávali jeden druhému. Neuznávali Bohorodičku ani jiné světce a neklaněli se kříži. Asketicky se oddávali víře, neženili se a neměli děti. Také odmítali sloužit vrchnosti. O bogomilech napsal bulharský kněz Kozma Presbyter dílo *Beseda proti bogomilům*. O tomto autorovi nemáme více informací a ani ve svém díle o sobě nezanechal žádné zprávy. Nevíme tedy, v jaké době práci o bogomilech zpracoval. Většina historiků však datuje tohoto autora do období mezi úmrtím Petra I. (969) a pádem bulharského carství (1018). Kozma nebyl nijak výrazně ovlivněn nějakým známým vzorem. Forma jeho díla je uvolněná, bez pevné kompozice. V podstatě se

¹⁶⁶ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 62.

¹⁶⁷ CRAMPTON, R. J. *A concise history of Bulgaria*. New York: Cambridge University Press, 2005, s. 18 – 19. ISBN 978-0-521-85085-8.

skládá ze dvou částí, které ale nejsou zvlášť oddělené. Jedna část se zabývá vlastní polemikou proti bogomilům a ve druhé shrnuje ponaučení pro pravověrné.¹⁶⁸

Spojenectví s Byzantskou říší bylo ukončeno smrtí byzantského císaře Romana II. (959 – 963). Moci se chopil generál Nikeforos Fókas, který se se nechal korunovat spolucísařem vedle mladého Romanova syna Basileia II.. Nikeforos Fókas, korunovaný jako Nikeforos II. (963 – 969) se rozhodl obnovit impérium. Nejprve se mu podařilo porazit Araby a ovládnout Sýrii. Poté roku 967 přestal platit každoroční poplatek Bulharsku stanovený za vlády Romana I. a zároveň nechal zmučit posly, kteří si pro poplatek do Byzance přišli. Krátce poté Nikeforos II. zahájil tažení do Thrákie a na pomoc povolal kyjevského knížete Svjatoslava (945 – 972).

V létě roku 968 Svjatoslavovi vojáci přešli Dunaj, pronikli do Dobrudže a dále do severovýchodního Bulharska. Sám byzantský císař se zalekl síly a také rozpínavosti knížete Svjatoslava na Balkánském poloostrově, a proto začali společně s bulharským panovníkem jednat. Petr I. však 30. ledna 969 zemřel a novým vládcem Bulharska se stal jeho syn Boris II. (969 – 971). Mezi Nikeforem II. a Borisem II. byl uzavřen mír, jehož podmínky nejsou známy. Bylo ale potřeba mírovou smlouvu potvrdit, a proto byly dvě bulharské kněžny zasnoubeny s nezletilými byzantskými princí a odvezeny do Konstantinopole.¹⁶⁹

Poté, co se kníže Svjatoslav vypořádal uvnitř své země s Pečeněhy, vpadl opět na bulharské území. Spojenectví s Byzantskou říší Bulharům ale nepomohlo, protože než stačilo byzantské vojsko zasáhnout, tak kyjevské vojsko již pronikalo dál Bulharskem a zabralo hlavní město Preslav. Car Boris II. byl zajat i se svým bratrem Romanem. Svjatoslav si ale chtěl podmanit bulharské obyvatelstvo a tím rozšířit své území. Boris II. tak zůstal na trůně, ale přislíbil, že se zúčastní tažení proti Byzancí. Mezi Rusy a Bulhary se tak v letech 969 – 971 vytvořili přátelské vztahy, které se dají nazvat spojenectvím.¹⁷⁰

Roku 971 se naopak byzantské vojsko spojilo s Pečeněhy a společně vpadli do severovýchodního Bulharska. Podařilo se jim dobýt Preslav, obklíčit kyjevskou armádu a donutit Svjatoslava, aby se vrátil zpět na Kyjevskou Rus. Do své země se ale již nedostal, protože byl cestou Pečeněhy zabit. V té době měla opět Byzantská říše nového císaře. Tím byl Jan Cimiskés, který svrhl z trůnu Nikefora II. a byl prohlášen za císaře Jana I. (969 – 976). Po odstranění kyjevského knížete prohlásil bulharské území za provincii Byzance a Borise II. a jeho bratra Romana nechal odvézt do Konstantinopole. Tam byli během oslavy Janova

¹⁶⁸HAUPTOVÁ, BECHYŇOVÁ, ed. *Zlatý věk bulharského písemnictví...cit., d., s. 152 – 153.*

¹⁶⁹RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 68.

¹⁷⁰AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 83.

vítězství vedeni jako zajatci a na náměstí byly Borisovi odebrány veškeré znaky panovnické moci. Jan I. zpátky podřídil bulharské biskupy pod konstantinopolskou jurisdikci a tím zcela ukončil bulharskou samostatnost.¹⁷¹

Pod byzantskou nadvládou se však nedostalo veškeré území. Západní vnitrozemí – oblast Serdiky až po Vidin a část Makedonie a jižní Albánie – si udržela určitou samostatnost. Moc v tomto bulharském státě byla rozdělena mezi syny správního úředníka (komita) Nikolaa– Davida, Mojžíše (Mojsej), Arona a Samuila. Jejich hlavním městem byla nejprve Serdika (dnešní Sofie), Prespa a nakonec Ochrid. O počátku vlády těchto tzv. komitopolů víme jen to, že se jim přes neustálé boje dařilo šířit své území směrem na východ i na jih.¹⁷²

V roce 976 Jan I. zemřel a již plnoletý Basileios II. (976 – 1025) se rozhodl zcela převzít vládu do svých rukou. V Konstantinopoli byli však zvyklí již několik let, že skutečnou moc mají vojevůdci či úředníci. Proto v tom samém roce došlo v Byzanci k občanské válce, která trvala dva roky a během kterých svou moc potvrdil Basileios II. Díky sporům v Byzantské říši se podařilo zajatým bratrům Borisovi II. a Romanovi uprchnout. Boris byl omylem zabit pohraničním bulharským strážcem, který jej nepoznal a Romanovi se povedlo dostat do Vidinu, kde byl prohlášen carem. Veškerá moc však zůstala v rukou komitopula Samuila. V této době totiž ze čtyř bratrů žil jenom on. „*Kronikář Joan Skilica uvádí, že Mojsej padl proti Byzanci u města Ser (Seres, dnešní řečtinou Serrai), David byl zabit kočovnými Vlchy mezi Pespou a Kosturem (dnes Kastoria v Řecku) a Aron i se svou rodinou byl zlikvidován samotným Samuilem.*“¹⁷³ Samuil se tak stal jediným vládcem. Roman byl totiž během svého zajetí vykastrován, a proto nemohl být právoplatným panovníkem a jeho moc byla pouze formální. V roce 991 odešel do kláštera a vzdal se vlády ve prospěch Samuila. Ve stejném roce byl Roman znovu Byzantinci zajat a po šesti letech zajetí v Konstantinopoli zemřel.¹⁷⁴

Po upevnění moci uvnitř Byzantské říše Basileios II. svou pozornost obrátil na bulharský stát, který se rozhodl zcela si podmanit. Jeho nenávisť vůči Bulharům byla natolik podivující, že vznikaly otázky, jestli jeho motiv Bulhary zničit není spíše osobní než politický. Basileios byl totiž jako devítiletý zasnouben s bulharskou princeznou. Tento sňatek domluvil jeho nevlastní otec, kterého Basileios nenáviděl. Jako mladý se po smrti svého otce cítil ostrčený a domluveným sňatkem s barbarkou i pokořený. Basileiova matka nakonec

¹⁷¹ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, cit. d., s. 184.

¹⁷²RYCHLÍK, Jan a Miroslav KOUBA. *Dějiny Makedonie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Dějiny států, s. 57. ISBN 80-7106-642-7.

¹⁷³ Tamtéž, s. 57.

¹⁷⁴ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 72.

tomuto plánovanému sňatku zabránila, ale je možné, že tato vzpomínka ovlivnila jeho chování vůči Bulharům.¹⁷⁵

V roce 986 zahájil Basileios II. tažení směrem na Adrianopol a Filippopolis (Plovdiv) a poté došlo k obležení Serdiky. Kvůli špatné organizaci a nedostatku zásob muselo však jeho vojsko brzy ustupovat. Samuil mezitím obsadil místo v horské soutěsce – tzv. Trajánova vrata a byzantské vojsko, které se vracelo zpět do Konstantinopole 17. srpna 986 přepadl a pobil. Tato bitva je zaznamenána na Bitolském nápisu v městečku Bitolja v severní Makedonii.¹⁷⁶ Tato porážka způsobila další občanskou válku na Byzantském území. Samuil využil vnitřních bojů v Byzancii a podařilo se mu své území rozšířit. Ovládl dalmatské pobřeží s přístavem Dyrrhachion (Drač) a asi dvě třetiny balkánského poloostrova. V roce 991 po porážení opozice Basileios II. zahájil tažení do Makedonie a čtyři roky postupně ovládal části bulharských pozic. Změnil totiž taktiku boje, rozhodl se pro pomalé dobývání a ovládnutí bulharských měst. Snažil se také získat spojence, kteří by mu v boji proti Bulharům pomohli. Spojenectví navázal s chorvatským vládcem Štěpánem Držislavem a srbským knížetem Janem Vladimírem. V roce 996 se však zhoršila situace na východní byzantské hranici, kde ji začali ohrožovat arabští Fátimovci, a proto musel Basileios opustit bulharská bojiště. Této situace využil Samuil, který opět dobyl přístav Dyrrhachion (Drač) a postupně ovládl srbská knížectví Rašku, Zachlumsko, Travuňsko i Bosnu. Srbský kníže Jan Vladimír uznal svrchovanost Bulharska, oženil se s dcerou Samuila a stal se jeho vazalem. Bulharský stát tak dosáhl víceméně stejného územního rozsahu jako za vlády Symeona.¹⁷⁷

Basileios II. na tuto situace mohl reagovat až v roce 1001, kdy uzavřel mír s Fátimovci. Své velitele pověřil, aby zaútočili na ústřední oblasti bulharské říše a to Serdiku, Plisku a Preslav a sám táhl do Makedonie. Byzantskému vojsku se dařilo postupně ovládat jednotlivá města. Roku 1002 například dobyli Vidin. K velké bitvě došlo v roce 1004 na řece Vardar poblíž Skopje. Během této bitvy bylo Samuilovo vojsko pobito a jen pár vojákům se podařilo uniknout. Samuil tak ztratil přibližně polovinu celého svého území. Roku 1005 Basileios dobyl zpět přístav Dyrrhachion (Drač) a tak Bulhaři ztratili přístup k moři. O dalších událostech nemáme skoro žádné dochované informace. Basileios pravděpodobně dál dobýval jednotlivá bulharská území.¹⁷⁸

¹⁷⁵ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, cit. d., s. 198.

¹⁷⁶HAVLÍKOVÁ, *Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy*. In: *Parrésia: revue pro východní křesťanství*, cit. d., s. 332 – 333.

¹⁷⁷ŠESTÁK, Miroslav, Miroslav TEJCHMAN, Lubomíra HAVLÍKOVÁ, Ladislav HAVLÍK, Jan PELIKÁN. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 47. Dějiny států. ISBN 80-7106-266-9.

¹⁷⁸ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, cit. d., s. 199.

Víme však, že k rozhodující bitvě došlo v létě roku 1014. Basileiovi se podařilo Samuilovo vojsko obklíčit v horské soutěsce Kleidion v pohoří Belasica. Bulharská armáda byla zcela zničena. Samuil se s několika vojáky zachránil útekem, jinak byli Bulhaři pobiti nebo zajati. V kronice Joana Skilici se píše, že Basileios nechal oslepit 14 000 bulharských zajatců, přičemž každému stému vypíchl jen jedno oko. Takto zdecimované vojsko, které již Byzanc nemohlo ohrozit, poslal byzantský císař zpět bulharskému carovi. Samuila, který utekl z bitvy do pevnosti Prilep, ranila mrtvice při pohledu na své vojsko a 6. října 1014 zemřel. O této porážce je zmínka na výše uvedeném Bitolském nápisu.¹⁷⁹

Samuilovým nástupcem se stal jeho syn Gabriel Radomír (1014 – 1015). Ten se snažil s Byzantskou říší uzavřít mír. Basileios II. ale odmítl a pokračoval dále v útoku. Ještě v roce 1014 Byzantinci obsadili strategické pevnosti Prilep a Štip a v roce 1015 Vodenu (Edessa). V této době dlouhodobá válka a vyčerpanost obyvatel způsobila rozpory v bulharské vládnoucí rodině. Gabriel Radomír byl zavražděn svým bratrancem Ivanem Vladislavem, který se tak dostal k moci. Ivan Vladislav (1015 – 1018) nejprve zavraždil Gabrielovu ženu Irenu, oslepil jejich nejstaršího syna a zavraždil srbského knížete Vladimíra Zetského v Ochridu. Poté nabídl mír Basileiovi II, který ale opět odmítl a dále organizoval tažení na bulharské území. Roku 1017 se Ivan spojil s Pečeněhy, kteří táhli do Podunají, kde ale byli poraženi. Ivanova říše se zmenšila už jenom na část Albánie a Makedonie. Přesto bulharská armáda na jaře 1018 zaútočila na přístav Dyrrhachion. Při tomto tažení ale Ivan Vladislav zemřel a vlády se ujal jeho syn, který chtěl dále pokračovat v boji. Bulharské obyvatelstvo se však v této době rozdělilo na dvě části. První z nich se chtěla vzdát Byzanci, podmínkou ale bylo, že chtěli ponechat svá privilegia a část druhá chtěla stále bojovat. První skupina byla početnější a ještě se k nim přidala vdova po carovi Marie a patriarcha David. Do Konstantinopole bylo posláno poselstvo s prohlášením, že se Bulharsko zcela podrobuje Byzantské říši. Poté bulharští bojaři, za příslib udělení titulů byzantských šlechticů, vydávali jednu pevnost za druhou. A tak v roce 1018 bulharský stát zanikl.¹⁸⁰

Na začátku roku 1019 byl uspořádán slavnostní příjezd Basilea II. do Konstantinopole, který se díky všem svým činům proti Bulharům začal nazývat přídomek „Bulharobijec“.¹⁸¹ Slib některým bulharským bojarům Basileos II. splnil a nechal jim jejich majetek i tituly. Vdova po carovi Marie se stala dvorní dámou a členové carské rodiny dostali tituly a pozemky. Pro prosté obyvatelé bylo však toto období byzantské nadvlády obdobím útlaku,

¹⁷⁹ Viz obrazová příloha č. 17.

¹⁸⁰ AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 88.

¹⁸¹ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 73.

jak sociálního, tak i politického. „*Podrobení Bulharska Byzantinci je jednou z nejtruchlivějších kapitol dějin bulharského státu.*“¹⁸²

¹⁸² AMORT, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 88.

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo popsat vývoj bulharského státu od prvotního osídlení až po rok 1018, kdy první bulharský stát zaniká. Cílem bylo také přiblížit a osvětlit významné změny ve vývoji státu v 9. století a poukázat na vnější a vnitřní vlivy, které byly jejich příčinou. Bohužel většina informací, které se věnují tomuto období, jsou převzaté z byzantských kronik. Z této doby nejsou zachované věrohodné bulharské práce, tudíž i přední historici vycházejí z byzantských dochovaných pramenů.

Během celého 9. století se bulharští panovníci snažili pozdvihnout svůj stát na úroveň Byzantské říše. Chán Krum (803 – 814) se po dobu své vlády pokoušel bulharský stát přiblížit Byzanci úspěšnými válkami a činy, ve kterých se snažil ukázat sílu pohanského náboženství. Například před hradbami Konstantinopole, kterou roku 813 obléhal, vykonával pohanské obřady. Obětoval mnoho lidských a zvířecích obětí, čímž chtěl ukázat sílu pohanských bohů. Za jeho vlády bylo negativně pohlíženo na křesťanství. To se v bulharském státě začalo šířit především prostřednictvím byzantských uprchlíků a zajatců a také díky slovanským obyvatelům, kteří po svém příchodu na Balkán byli pod vlivem Byzantské říše. Za vlády jeho nástupce Omurtaga (814 – 831) došlo k prvnímu silnému pronásledování křesťanů. Všem křesťanům v bulharském státě bylo dokonce nařízeno, pod hrozbou trestu smrti, jíst během velikonočního půstu maso. Ti, co odmítli porušit křesťanský zákon, byli zavražděni. Důraz Bulharů na zachování jejich tradičního náboženství byl tak silný, že dokonce byzantský císař během uzavření třicetiletého míru roku 815 přísahal podle pohanských zvyků. Císař Lev V. musel vylít číši vody na zem, což se vykládalo jako varování, že pokud bude přísaha porušena, poteče krev jako právě prolitá voda. Obrátil koňská sedla, a to znamenalo, že pokud poruší mír, nebude už moci jezdit na koních. Dále musel vytrhat trávu, což varovalo před tím, že nezůstane na zemi ani tráva, pokud bude mír porušen. Poté svázal tři kožené řemeny, které měly symbolizovat sílu jejich dohody. Tím se opět Bulharům podařila ukázat síla jejich tradic.

Ke změně v myšlení došlo za vlády Borise I. (852 – 889). Stalo se tak především díky jeho neúspěšné vojenské politice a zároveň objevil několik důvodů, proč bude přijetí křesťanství výhodné pro budoucí vývoj bulharského státu. Boris věděl, že i přesto, že jeho stát má velký územní rozsah, okolní říše ho považují za barbarskou zemi a neuznávají ho. Zároveň křesťanství poskytovalo možnost posílení moci panovníka, protože v křesťanství byl panovník přijímán jako Bohem dosazený autokrat s nejvyšší mocí. Jeho přijetí také nabízelo odstranění náboženského dualismu mezi obyvateli státu či kulturní a společenský pokrok. Boris se rozhodl křesťanství přijmout od východní církve, a proto byzantští duchovní na

začátku roku 864 Borise s jeho rodinou pokřtili. Krátce po křtu si ale uvědomil potřebu zřízení samostatné bulharské církve. Byzantské duchovenstvo, které v Bulharsku šířilo křesťanství v řečtině, jeho návrh na vytvoření samostatné církevní provincie odmítlo, a proto se Boris obrátil o pomoc na západní církev. Na otázku týkající se patriarchy mu papež odpověděl, že Bulharsko může mít zatím jen své biskupy a z jednoho z nich se později může stát arcibiskup. Papež však s vysvěcením arcibiskupa otálel a navíc kníže měl své kandidáty, od kterých nehodlal ustoupit a s nimiž papež nesouhlasil. Řešení Boris viděl znovu v Byzantské říši a na církevním ekumenickém koncilu v roce 869 bylo rozhodnuto, že se Bulharsko znovu vrátí k východní církvi a došlo ke zřízení bulharského arcibiskupství s částečně církevní autonomií podřízené konstantinopolskému patriarchátu. Bohoslužby byly slouženy v řečtině, které místní obyvatelstvo nerozumělo, a proto bylo potřeba vytvořit jazykový, pro obyvatelstvo srozumitelný systém. Významným přínosem pro bulharský stát byl příchod žáků Konstantina a Metoděje. Jednalo se o Klimenta a Nauma, kteří šířili slovanskou vzdělanost mezi obyvateli a budovali a rozvíjeli slovanskou národní kulturu. Vytvořili dvě literární školy v Ochridu a Plisce. Později se změnou hlavního města se literární škola přenesla do Preslavi. Pomocí slovanského jazyka se odstraňovaly etnické rozdíly a země se tak pomalu zbavovala byzantského vlivu. Bulharsko v této době bylo sjednoceným státem jedním jazykem, jedním náboženstvím a jedním vládcem.

Borisův nástupce však brojil proti novému náboženství, a proto ho Boris nahradil svým dalším synem Symeonem (893 – 927). Ten byl stejného přesvědčení jako jeho otec a rozhodl se pokračovat v jeho činnosti. Období jeho vlády je nazýváno „zlatým věkem“. Během jeho vlády nadále posiloval jak politický, tak hospodářský a kulturní rozvoj. Došlo k vytvoření bulharského patriarchátu, který zanikl až v roce 1018. Centrem kultury a vzdělanosti bylo nové hlavní město Preslav. Představitelé literární preslavské školy svými díly a překlady od byzantských autorů dále šířili vzdělanost. Rozvinul se také obchod a řemeslná výroba.

Po smrti Symeona došlo k úpadku a neustálým bojům s Byzantskou říší, které byly ukončeny roku 1018, kdy první bulharský stát padl pod byzantskou nadvládu.

SUMMARY

The goal of the present thesis was to point circumstances which influenced origin and development of the First Bulgarian Empire.

It can be said that the Byzantine Empire influenced it most. It follows from the fact that the Byzantine Empire was the closest neighbour with which the Bulgarians had number of territorial conflicts. The Bulgarians wanted to keep up with the strong and wealthy Empire as their neighbour was. There was a significant change in the inner politics of the Bulgarian State during the 9th century when Boris I (852 – 889) foresaw that accepting Christianisation would shift a general view on Bulgarians as barbarians. That is the reason why Boris was baptized in 864. Also, scholars of Constantine and Methodius came to Bulgaria to spread the Slavic literacy around 886. The Bulgarian Empire was the state with united language and religion in that time.

Boris' son, Symeon, continued with his father's steps and the era was of his reign is called the golden age as there was a continuous development of politics, economics and culture. However, after his death the country was about to decline and after unsuccessful conflicts with the Byzantine Empire, the Bulgarians were eventually controlled by the Byzantine Empire in 1028.

The First Bulgarian Empire was reigned by the Byzantine Empire and was erased from a map of Europe at that time.

РЕЗЮМЕ

Целта на моята бакалавърска работа беше да представи обстоятелствата, които влияят на възникването и развитието на Първото българско царство.

Може да се каже, че най-силно върху него е влиянието на Византийската империя. Това преди всичко произтича от обстоятелството, че тя се явява най-близкият съсед на България, с който тя постоянно се сблъсква в битки за територии. Като силна и богата империя българските владетели се опитват по различен начин да ѝ съперничат. В средата на IX век протича промяна във вътрешната политика, когато Борис I (852 – 889) решава, че не борбата против християнството, а неговото приемане, е пътят към постигане на нивото на околните държави и за това те да престанат да я приемат като варварска държава. Затова Борис се покръства през 864 г. Същевременно около 886 година в България пристигат учениците на Кирил и Методий, за да започнат да разпространяват в страната славянската писменост. По този начин България става държава с единен език и религия.

Синът на Борис, Симеон, продължава неговото дело и времето на неговото царуване е наричано „златен век“, тъй като държавата изживява най-силното си политическо, икономическо и културно развитие. След неговата смърт обаче настъпва упадък на цялата страна, които заедно с неуспешните битки с Византия, в крайна сметка водят до завладяването на българската държава през 1018 година.

По този начин Първата българска държава попада под византийска власт и бива изтрита от картата на Европа.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: *Thrácká hrobka v Kazanlaku za 4. století př.n.l.*

BŘEZOVJÁKOVÁ, Lucie. Kazanlak, 2018.

Příloha č. 2: *Mapa odryského státu v 5. – 4. století př.n.l.*

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 15. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

Příloha č. 3: *Římské opevnění města Serdiky.*

AMORT, Čestmír. *Dějiny Bulharska*. Praha, 1980, s. 24.

Příloha č. 4: *Kubratova bulharská pravlast a příchod Prabulharů na Balkán v 7. století*

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 32. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

Příloha č. 5: *Madarský jezdec, 7. století.*

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. *Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. Parrésia: revue pro východní křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart ve spolupráci s Orthodoxy a Ústavem východního křesťanství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a zapsaným spolkem AXIOS, 2015 – 2016, s. 323. ISBN 978-80-7465-284-4.

Příloha č. 6: *Bulharský stát v 7. a 8. století.*

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 41. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

Příloha č. 7: *Sjulejmankojský nápis.*

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 47. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

Příloha č. 8: *Čatalarský nápis chána Omurtaga.*

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. *Parrésia: revue pro východní křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart ve spolupráci s Orthodoxií a Ústavem východního křesťanství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a zapsaným spolkem AXIOS, 2015 – 2016, s. 325. ISBN 978-80-7465-284-4.

Příloha č. 9: *Zlatá medaile s vyobrazením chána Omurtaga.*

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 48. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

Příloha č. 10: *Bulharský stát v první polovině 9. století.*

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 50. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

Příloha č. 11: *Nápis chána Presijana.*

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. *Parrésia: revue pro východní křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart ve spolupráci s Orthodoxií a Ústavem východního křesťanství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a zapsaným spolkem AXIOS, 2015 – 2016, s. 328. ISBN 978-80-7465-284-4.

Příloha č. 12: *Pokřtění Bulharů.*

AMORT, Čestmír. *Dějiny Bulharska*. Praha, 1980, s. 57.

Příloha č. 13: *Nápis z Balši.*

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. *Parrésia: revue pro východní křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart ve spolupráci s Orthodoxií a Ústavem východního křesťanství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a zapsaným spolkem AXIOS, 2015 – 2016, s. 333. ISBN 978-80-7465-284-4.

Příloha č. 14: *Svatý Kliment Ochridský.*

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 57. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

Příloha č. 15: *Keramická ikona sv. Teodora.*

VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983, s. 131.

Příloha č. 16: *Bulharský stát v druhé půli 9. století a na začátku 10. století.*

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 57. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

Příloha č. 17: *Bitolský nápis.*

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. *Parrésia: revue pro východní křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart ve spolupráci s Orthodoxií a Ústavem východního křesťanství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a zapsaným spolkem AXIOS, 2015 – 2016, s. 334. ISBN 978-80-7465-284-4.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1) Nástěnná malba v thrácké hrobce ze 4. století př.n.l.

2) Starověký odryský stát v 5. – 4. století př.n.l. (A) území odryského státu v první polovině 5. století př.n.l.; B) Makedonie v druhé půli 5. století; C) šíření odryského státu za vlády Kotyse I. (389 – 359); D) územní expanze za Filipa II.; E) perská dobovačná tažení na konci 6. a počátkem 5.století).

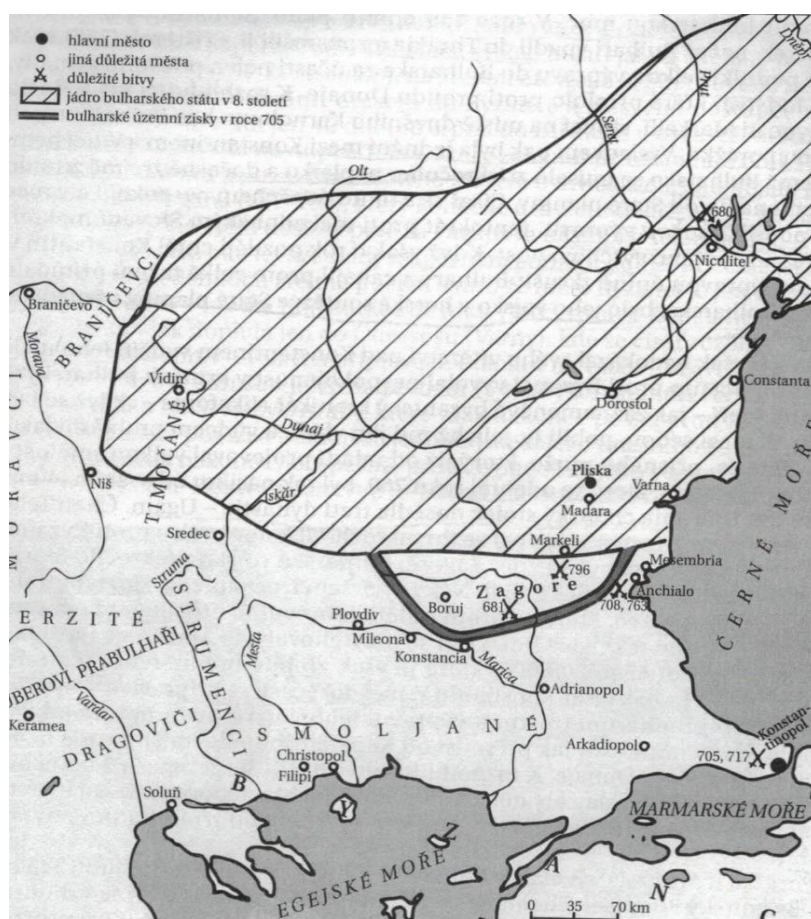
3) Východní brána římského opevnění města Serdiky (dnešní Sofie).

4) Kubratova bulharská „pravlast“ a příchod Prabharsů na Balkán v 7. století (vyznačeno šikmo šrafovanými šipkami).

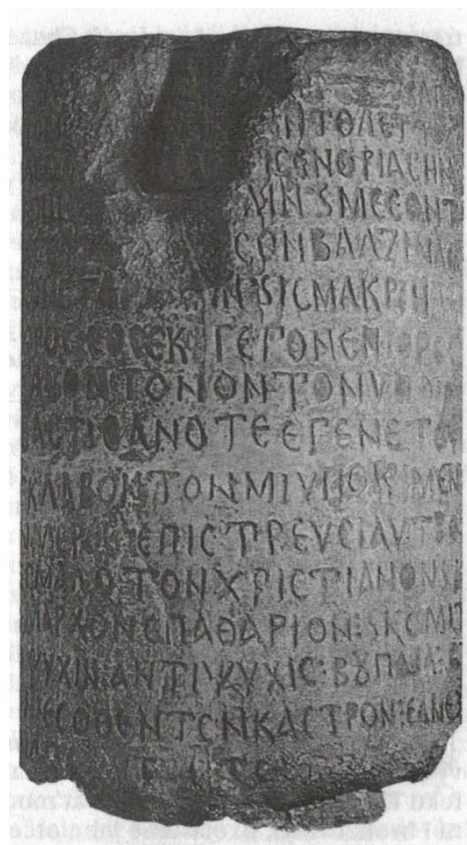

5) *Madarský jezdec. První pozůstatky u madarského jezdce se vztahuje k bulharskému chánovi Tervelovi (700/701 – 718) a zachycuje Tervelovu vojenskou pomoc poskytnutou v roce 705 byzantskému císaři Justiniánovi II..*

6) *Bulharský stát v 7. a 8. století.*

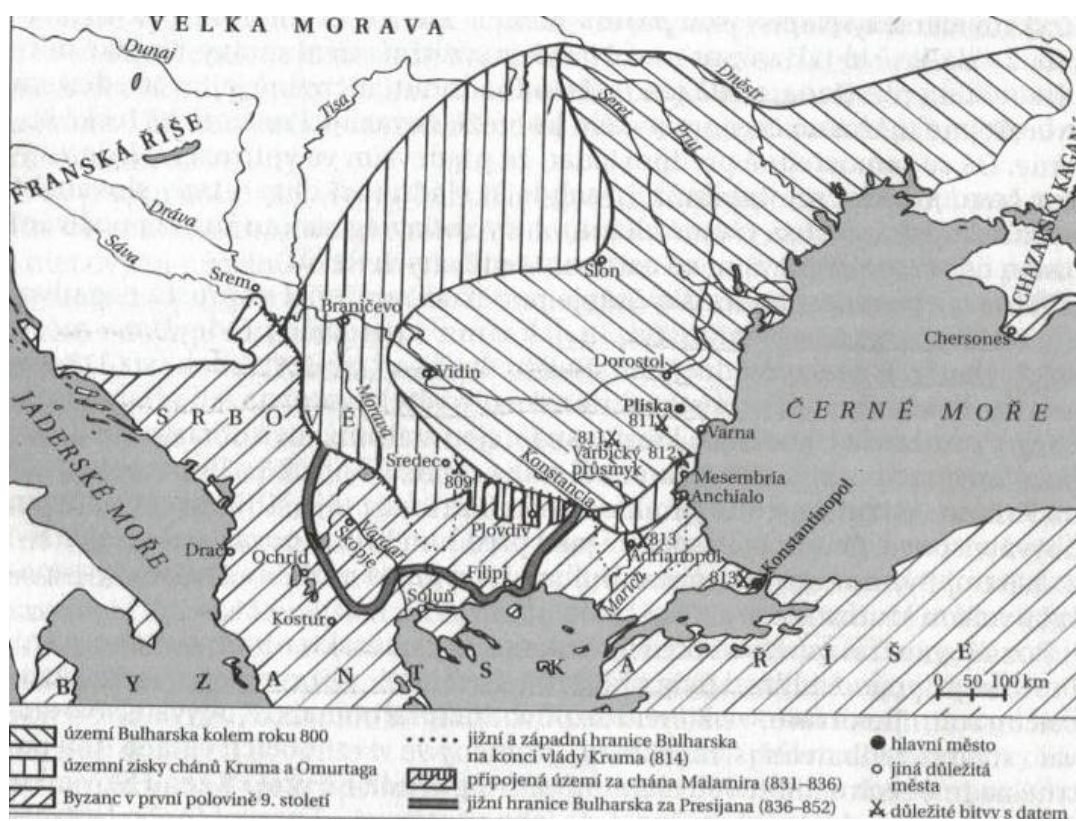
7) *Sjulejmankojský nápis. Nápis s textem mírové smlouvy mezi Bulharskem a Byzanci z roku 815, nalezen u vsi Sjulejmankoj.*

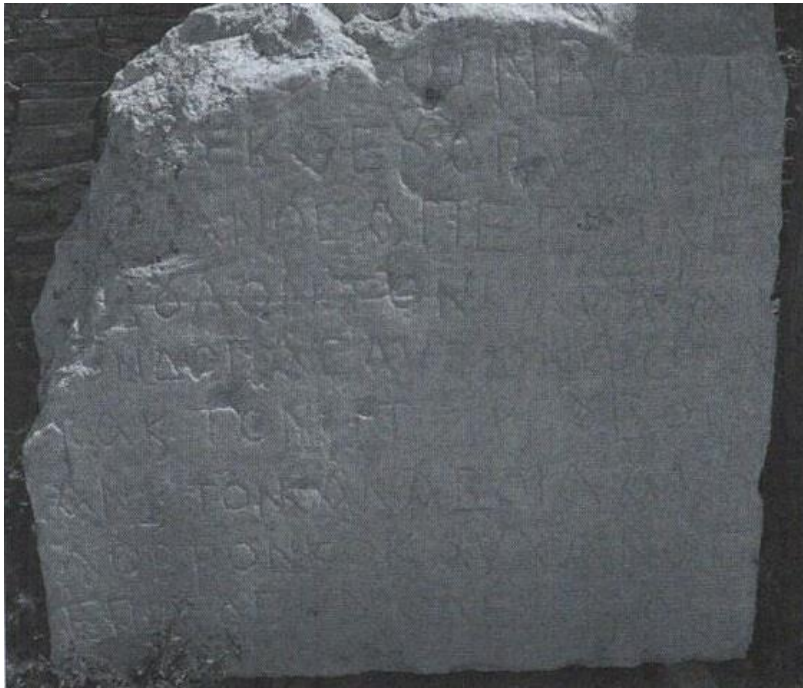
8) *Čatalarský nápis chána Omurtaga, 9. stol., Krumovo, Bulharsko.*

9) Zlatá medaile s vyobrazením chána Omurtaga.

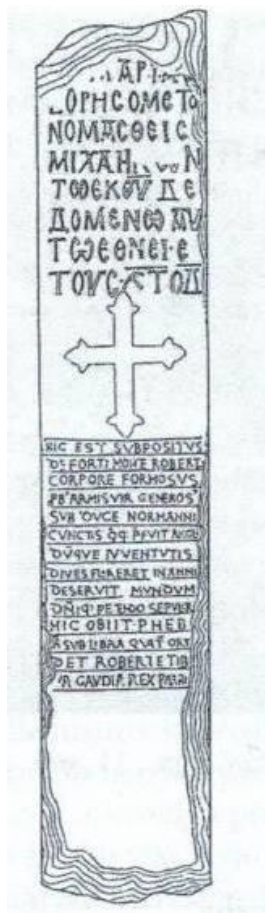
10) Bulharský stát v první polovině 9. století.

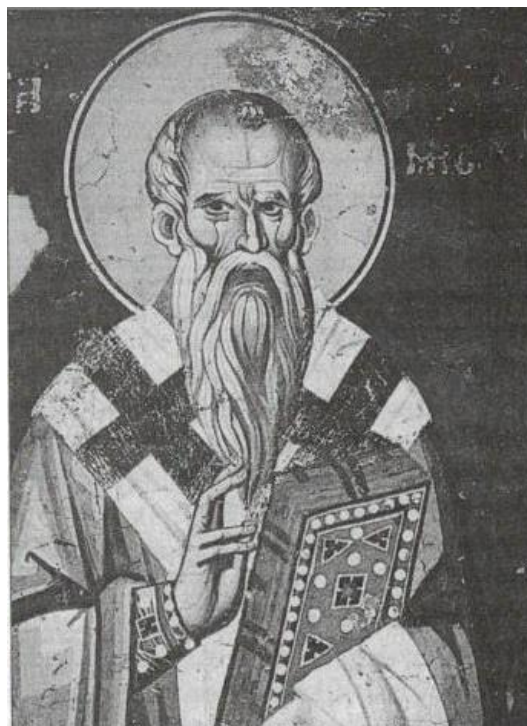
11) Nápis chána Presijana, Filippi, 9. stol., Řecko.

12) Pokřtění Bulharů. Miniatura v Manasijeově kronice – 14. století.

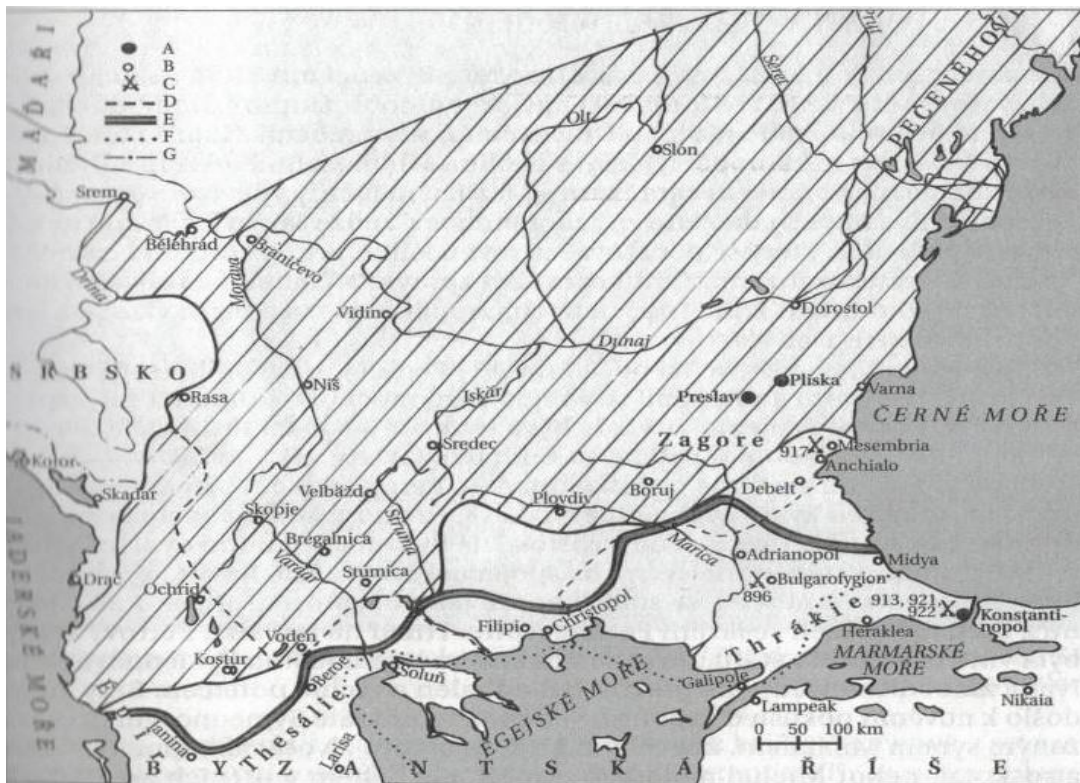
13) Nápis z Balši, 9. století, Albánie.

14) Svatý Kliment Ochridský, nástěnná malba v kostele sv. Klimenta v Ochridu, 1296.

15) Keramická ikona sv. Teodora. Vznikla v dílnách preslavského kláštera v 10. století.

16) Bulharský stát v druhé půli 9. století a na začátku 10. století (A) hlavní město; B) jiná důležitá města; C) důležité bitvy s datem; D) byzantsko – bulharská hranice na poč. vlády Borise I. roku 852; E) byzantsko – bulharská hranice v roce 904; F) rozsah největších výbojů cara Symenona proti Byzanci roku 927; H) hranice Byzance v Dalmácii). Šikmo šrafovaná plocha: Bulharsko v době přijetí křesťanství.

17) Bitolský nápis, 11. století, Makedonie.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

LITERATURA

AMORT, Čestmír. *Dějiny Bulharska*. Praha, 1980.

AMORT, Čestmír. *Bulharské země do roku 1396: přehled bulharských dějin od nejstarších dob do pádu pod tureckou nadvládou*. Praha: SPN, 1978.

ANDREEV, Jordan. *Balgarskite chanove i care VII – XIV vek: istoricko - chronologičen spravocnik*. Sofia, 1988.

ANGELOV, Petăr. *Bălgarija i bălgarite v predstavite na vizantičite: (VII - XIV vek)*. Sofija: Paradigma, 2011, s. 183. ISBN 978-954-326-152-9.

ANGELOV, Petăr Dimitrov, SAZDOV Dimităr G. a STOJANOV Ivan Iliev. *Istorija na Bălgarija (681 – 1944)*, I. díl. Sofia, 2003. ISBN 954-638-121-7.

BROWNING, Robert. *Byzantium and Bulgaria: a comparative study across the early medieval frontier*. Berkeley: University of California Press, 1975. ISBN 0-520-02670-5.

CRAMPTON, R. J. *A concise history of Bulgaria*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-0-521-85085-8.

DRŠKA, Václav a Dana PICKOVÁ. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. ISBN 80-86493-11-3.

FINE, John Van Antwerp Jr. *The early medieval Balkans: a critical survey from the sixth to the late twelfth century*. Ann Arbor: Univ. of Michigan Press, 2000. ISBN 0472081497.

HAUPTOVÁ, Zoe, Věnceslava BECHYŇOVÁ, ed. *Zlatý věk bulharského písemnictví: výbor textů od X. do počátku XV. století*. Praha: Vyšehrad, 1982.

KUMANOV, Milen Kostadinov. *681-1948: iz istorijata na bălgarskata narodnost i dăržava*. Sofija: Izd. Pelikan Alfa, 1993. ISBN 954-511-009-0.

LANG, David Marshall. *The Bulgarians: from pagan times to the Ottoman conquest*. Boulder, Colo.: Westview Press, 1976. ISBN 0-89158-530-3.

MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-422-7.

MORRIS, Rosemary. *Monks and laymen in Byzantium, 843-1118*. New York: Cambridge University Press, 1995, s. 25. ISBN 0-521-26558-4.

PELIKÁN, Jan, Lubomíra HAVLÍKOVÁ, Tomáš CHROBÁK, Jan RYCHLÍK, Miroslav TEJCHMAN, Ondřej VOJTĚCHOVSKÝ. *Dějiny Srbska*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-217-7.

RUNCIMAN, Steven. *A history of the First Bulgarian Empire*. London: G. Bell & Sons, 1930.

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

RYCHLÍK, Jan a Milan PERENČEVIĆ. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-885-3.

RYCHLÍK, Jan a Miroslav KOUBA. *Dějiny Makedonie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Dějiny států. ISBN 80-7106-642-7.

SOPHOULIS, Pananos. *Byzantium and Bulgaria, 775-831*. Boston: Brill, 2012. ISBN 978-90-04-20695-3.

ŠESTÁK, Miroslav, Miroslav TEJCHMAN, Lubomíra HAVLÍKOVÁ, Ladislav HLADKÝ, Jan PELIKÁN. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Lidové noviny, 1998. Dějiny států. ISBN 80-7106-266-9.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia, 1983.

WASILEWSKI, Tadeusz. *Bálgarija i Vizantija IX – XV vek*. Sofia, 1997. ISBN 954-430-411-8.

WHITE, Despina Stratoudaki a Joseph R. BERRIGAN. *The Patriarch and the Prince: the letter of Patriarch Photios of Constantinople to Khan Boris of Bulgaria*. Brookline, Mass.: Holy Cross Orthodox Press, c1982. ISBN 0916586529.

WHITTOW, Mark. *The making of Byzantium, 600-1025*. Berkeley: University of California Press, 1996, s. 283. ISBN 978-0520204973.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0454-8.

ZLATARSKI, Vasil. *Istorija na balgarskata daržava prez srednite vekove*. I. díl. Sofia, 2007. ISBN 9540724449.

PRAMENY

BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. *Magnae Moraviae fontes historici*. IV, [Leges – textus iuridici supplementa]. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971.

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Středověká historiografie slovanských národů jihovýchodní Evropy. In: *Parrésia: revue pro východní křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015 – 2016. ISBN 978-80-7465-284-4.

NIKOLOV, Angel. Making a new basileus: the case of Symeon of Bulgaria (893 – 927) reconsidered. In: *Rome, Constantinople and Newly converted Europe. Archeological and Historical Evidence*. Vol. I. Ed. by M. Salamon, M. Wołoszyn, A. Musin, P. Špehar. Kraków-Leipzig-Rzeszów-Warszawa, 2012. ISBN 978-3-86583-659-5.

NIKOLOV, Angel. Fakti i dogadki za cǎbora prez 893 godina. In: *Bǎlgarija i svetovno kulturno nasledstvo*. Materiali ot Tretata nacionalna konferencija po istorija, archeologija i kultura „Pǎtubane kǎm Bǎlgarija – Šumen 17. – 19.05.2014. Šumen 2014. ISBN 978-954-577-869-8.

SPENCE, Richard B. Boris I of Bulgaria. In: *Dictionary of world biography: The middle ages*. Volume II. Pasadena: Salem Press, 2000. ISBN 0-89356-314-5.